

Osmanlı Coğrafya Çalışmaları

Mahmut AK*

OSMANLILARDAN ÖNCE İslâm coğrafyacıları coğrafya ilminin hemen her şubesiyle ayrıntılı bir şekilde ilgilenmişler, bu alandaki çalışmalarını muhtelif ekollere ayrılacak zengin bir kadro ile sürdürerek yüzyıllar içerisinde pek çok standart eser meydana getirmişlerdir.¹

Osmanlı coğrafya yazıcılığı başlangıç dönemlerinde İslâm coğrafyacılarının oluşturduğu bu zengin ve elverişli zemin üzerinde gelişme fırsatını bulmuştur. Nitekim XV. asrı büyük ölçüde Şark eserlerini tanımakla geçiren Osmanlı coğrafyacıları, XVI. asırda bir yandan Şark eserlerini Türkçeye tercüme etmiş, öte yandan denizcilik, yollar, seyahatnameler ve bazı şehirlerle dair monografi türünde orijinal eserler telif etmiştir. Nitekim bu yüzyıl, o ana kadar yapılmış çalışmaların bir muhassılasını ihtiva eden, Şark eserleri tarzında kaleme alınan en mühim eser olan ve yazarının kendi müşahedelerinin de yer aldığı *Menâzirü'l-avâlim* ile kapanmıştır. XVII. asırda bu sağlam temelden hareketle, hem Şark, hem de Batı eserlerinden istifade eden Kâtib Çelebi (ö. 1657) ve Ebubekir Efendinin (ö. 1691) çalışmaları ve büyük bir bilgi hazinesi olan Evliya Çelebinin (ö. 1684?) eseriyle zirveye ulaşılmıştır.

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

1 İslâm coğrafyacıları ve gerçekleştirdikleri çalışmalar genel bir sunumla veya müellifler bazında özelleştirilmiş ayrıntılı incelemelerle pek çok tedkike konu olmuştur. Nitekim, bu alanın önemli eserlerinden olan Ebülfidâ'nın *Takvîmü'l-büldân*'ının yayını dolayısıyla kaleme alınan mukaddime cildinde İslâm coğrafyacılığı tarihî gelişimi içerisinde ele alınmış (*Géographie d'Aboulféda*, Traduite de l'Arabe en Français, c. I, Introduction Générale à la Géographie des Orientaux, Paris, 1848) ve bu bilgiler sonraki araştırmalar için her zaman başvuru kaynağı olmuştur. Bu konudaki diğer bazı önemli çalışmalar için bkz. J. Lelewel, *Géographie du Moyen Age*, Brüksel, 1852, c. I, sy. XXII-LIII, s. 109-159; G. Ferrand, *Relations de voyages et textes géographiques arabes, persans et turks relatifs à l'Extrême-Orient du VIIIe siècles*, 2 cilt, Paris 1913-1914; F. Sezgin (ed.), *General Outlines of Islamic Geography, Selected and Reprinted*, Frankfurt am Main, 1992; J. H. Kramers, "Coğrafya", (tevsî eden: İ. Hakki Akyol), *İA*, c. III, s. 202-220 (İslâm coğrafyacıları için bkz. s. 202-215); S. Maqbul Ahmad, "Coğrafya", (İslâm coğrafyacıları), *DİA*, c. VIII, 1993, s. 50-62.

Bu süreç içerisinde Osmanlı coğrafyacıları, bu ilmin tabii ve riyazî tarafları yanında, özellikle biraz da zamanın ihtiyaçları dolayısıyla mevziî ve topografik cihetiyle de ilgilenmiştir. İlk dönem eserlerinde, daha çok genel tavsiflere yer verilmiş, teknik bilgiler bunların arasında bir vesileyle sunulmuştur.

Mekân bilgisi Osmanlı Türklerine matematik üzerinden ve Semerkand mektebinin tesiri ile astronomi ve hey'et coğrafyası şeklinde girmeye başlamıştır. Uluğ Bey (ö. 1449) tarafından kurulan ve Giyaseddin Cemşid Kaşî'den (ö. 1429) sonra, bir süre Bursalı Musa Kadı-zade'nin (ö. 1440'dan sonra) müdürlüğünü yaptığı Semerkand Rasadhanesi Osmanlı alimlerini büyük ölçüde etkilemiş; bu okulda yetişmiş Fethullah Şirvanî (ö. 1486), Ali Kuşçu (ö. 1474), Abdülalî Bircendî (1528'de hayatta) gibi alimlerle doğrudan, Ali Kuşçu'nun İstanbul'da kurduğu ilmî çevrede yetişen Sinan Paşa (ö. 1486), Molla Lütfi (ö. 1495), Kuşçu'nun torunu Mirim Çelebî (ö. 1525) gibi alimlerle dolaylı olarak bu birikimden istifade etmişlerdir. Kadı-zade'nin *Şerhu'l-mulahhas fi ilmi'l-hey'e* ile Ali Kuşçu'nun *Risâle der ilm-i hey'e, el-Fethiye fi ilmi'l-hey'e* ve *Şerh-i Zic-i Uluğ Bey* adlı eserleri başta olmak üzere astronomi sahasındaki kaleme aldıkları pek çok eser sonraki müelliflere tesir etmiş, böylece Semerkand mektebi Osmanlı coğrafyacılığının teşekkülüne önemli katkılarda bulunmuştur.²

Osmanlı coğrafyacılığının ilk eseri denebilecek çalışma, Ali b. Abdurrahman tarafından Edirne'nin fethini (1361) müteakip yazılan *Acâyibü'l-mahlûkat*'tır. Önceki müelliflerin eserleri ve yazarın müşahedelerine dayanılarak kaleme alınan kozmografik ve ansiklopedik mahiyetteki eserde, iki kısım halinde kainatın yaratılışı, gökler, yıldızlar, anâsır-ı erbaa ve iklimler ile, deniz, nehir ve dağlarla ilgili konular yanında, şehirler, kaleler ve buradaki insanlar ele alınmaktadır.³

Osmanlı müelliflerinin coğrafyaya ilgileri önce, İslâm coğrafyacılarının Arapça ve Farsça olarak yazdığı eserlerine mütalaa etmek, akabinde yoğun bir *tercüme ve şerh* faaliyetiyle ilim muhitine tanıtmak şeklinde olmuştur.

En büyük ilgiyi Zekeriya Kazvinî'nin (ö. 1283) *Acâibu'l-mahlûkat*'ı çekmiş; eser, ilk önce, muhtemelen Rükneddin Ahmed tarafından Türkçeye tercüme edilerek Çelebi Sultan Mehmed'e (1413-1421) sunulmuştur. Ahmed Bîcân da eseri, İstanbul'un fethi yılında (1453) özet olarak tercüme etmiştir. Bu müellifin yine *Acâyibü'l-mahlûkat* tarzında, ancak daha orijinal

2 Geniş bilgi için bkz. İhsan Fazlıoğlu, "Osmanlı Felsefe-Biliminin Arkaplanı: Semerkand Matematik-Astronomi okulu", *Divân İlmî Araştırmalar Dergisi*, İstanbul, 2003/1, sy. 14, s. 1-66.

3 Ali b. Abdurrahman'ın kendi kişiliği ile ilgili olarak ilginç ve ayrıntılı bilgiler verdiği eseri için bkz. İstanbul Üniversitesi Ktb., TY 524.

ve mufassal olarak kaleme aldığı *Dürr-i Mekkûn* da ilk devir coğrafya eserleri arasında yer almaktadır.⁴ En önemli *Acâyibü'l-mahlûkat* tercümesi Kanunî'nin oğlu Şehzade Mustafa'nın isteği üzerine Sürurî Muslihiddin Mustafa Efendi (ö. 1562) tarafından yapılmıştır. 1552 yılında başlayan ve *Şerh-i Kitâb-ı Acâyib ü Garâyib* adını taşıyan tercüme, şehzadenin ölümü üzerine "zürrâfa" maddesine gelmişken yarıda bırakılmıştır. Daha sonra bu çalışmayı Rodosî-zade Mehmed Efendi (ö. 1701) tamamlayarak IV. Mehmed'e (1648-1687) sunmuş, ancak tercümede selefi kadar başarılı olamamıştır.⁵

Mahmud el-Aynî'nin (ö. 1451), 1421'de tarih ve coğrafya alanında telif ettiği *İkdu'l-cumân fi târihi ehli'z-zemân* adlı geniş ve hacimli eseri de malumat yönünden zengin bir çalışmadır. Nitekim eser, sonraki yüzyıllarda Abdüllatif Razî tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir (1725).⁶

Siraceddin Ömer b. el-Verdî'nin (ö. 1457) *Harîdetü'l-acâib ve Ferîdetü'l-garâib* adlı eseri, inceleyen ilk nesil araştırmacılar tarafından ittifakla, birtakım hurafeler içerdiği ve ilmi bir kıymet taşımadığı şeklinde değerlendirilmiştir. Ancak başında bulunan dünya haritası ve iklimler, ülkeler, çeşitli âdetler, madenler, bitkiler ile diğer bazı coğrafi unsurlara ayrılan muhtevasıyla gerek Osmanlı coğrafyacılarının gerekse modern araştırmacılarını ilgisini çekmiş, çeşitli baskı ve tercüme yapılmıştır.⁷

Istahrî ve İbn Hurdadbih'in *el-Mesâlik ve'l-memâlik* şeklinde aynı adı taşıyan eserleri yine aynı isimle yani *Terceme-i Mesâlikü'l-memâlik* adıyla birbirine yakın zamanlarda tercüme edilmişlerdir. İlk eser Mahmud b. Ahmed tarafından Kanunî Sultan Süleyman'ın Sigetvar Seferi sırasında (1566) tercüme edilirken, ikincisi Şerif Efendi tarafından III. Mehmed (1595-1603) zamanında tercüme edilip Gazanfer Ağaya (ö. 1603) sunulmuştur.⁸

4 *Dürr-i Mekkûn*'un yayını (*Dürr-i Mekkûn, Saklı İnciler*, haz.: N. Sakaoğlu, İstanbul, 1999) vesilesiyle Ahmed Bîcân ve bu konudaki çalışmaları da tanıtılmıştır.

5 Osmanlı aydınlarınınecessüs ve hayal dünyalarının sınırlarını da gösterecek mahiyette olan *Acâyibü'l-mahlûkat* tercüme için bkz. Günay Kut, "Türk Edebiyatı'nda Acâib al-Mahlukat Tercüme Üzerine", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi Tebliğleri*, c. II/1, İstanbul, 1985, s. 185-188.

6 Abdüllatif Razî ve tercümesi için bkz. M. Ak, "Abdüllatif Râzî", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. I, s. 61-62.

7 Eserin 1466 yılında Mahmud Şirvanî tarafından Türkçeye tercümesi (Arkeoloji Ktb., nr. 530) ve bu yüzyıldaki diğer tercüme için bkz. R. Şeşen, "Onbeşinci Yüzyılda Türkçeye Tercüme", *MSÜ Fen/Edebiyat Fakültesi Dergisi*, c. I, sy. 1, İstanbul, 1991, s. 213-233; a.m.f., "Onbeşinci Yüzyılda Türkçeye Tercüme", *XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1994, c. III, s. 904-906. *Harîde* üzerindeki diğer çalışmalar için bkz. R. Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul, 1998, s. 191-192. Yakın zamanda bu eser bir doktora tezine (Sema Yaniç, "Hâce Hatib Mahmud er-Rûmî ve Harîdetü'l-acâyib ve Ferîdetü'l-garâyib Tercümesi İsimli Eserinin Edisyon Kritik ve Tahlihi", Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004) de konu olmuştur.

8 Mahmud b. Ahmed'in tercümesi ile Şerif Efendi'nin bu çalışması hakkında bazı değerlendirmeler ile Şerif Efendi'nin diğer tercüme çalışmaları için bkz. C. İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, İstanbul, 1997, c. II, s. 258 ve 263-264.

XVI. yüzyıl Osmanlı coğrafyacılığı açısından hem İslâm coğrafyacılarının eserlerinin tercüme çalışmalarının sürdüğü, hem de günün ihtiyaçlarına cevap verecek malzemenin toplandığı ve birtakım monograflerin kaleme alındığı verimli bir devir olmuştur.

1506-1508 yılları arasında gerçekleştirdiği seyahati sırasında Çin'e kadar giden Ali Ekber Hitayî 1516'da Farsça olarak yazdığı *Kânûnnâme-i Hitâ ve Hotan ve Çin ve Maçin*'i önce, Yavuz Sultan Selim'e, onun ölümünden sonra da Kanunî'ye sunmuştur (Süleymaniye-Âşir Ef. Ktb., nr. 249). Eserde Yakın Doğu ve Uzak Doğu hakkında verilen bilgiler Osmanlı aydınlarının dikkatini çekmiş ve eser Sultan III. Murad zamanında (1574-1595) Türkçeye çevrilmiştir.⁹

Ülkeler hakkında Osmanlıları bilgilendirmeye yönelik başka bir eser de Sultan Selim Camii muvakkiti Mustafa b. Ali'nin (ö. 1571) 1524'de yazıp Kanunî'ye takdim ettiği *İ'lâmü'l-ibâd ve A'lâmü'l-bilâd*'dir (Süleymaniye-Mihrişah Sultan Ktb., nr. 304/3). Müellif burada Fas'tan Çin'e kadar 23'ü Anadolu'da bulunan 100 şehrin İstanbul'a uzaklığı, her şehrin en uzun ve en kısa gün uzunlukları ile inhirâf-ı kibleleri hakkında bilgi vermiştir. III. Murad dönemi Anadolu defterdarlarından Seyfi Çelebinin "Kitâb-ı tevârih-i pâdişâhân-ı vilâyet-i Hind ve Hitây ve Keşmîr ve vilâyet-i Acem ve Kaşgar ve Kalmak ve Çin ve sâyir pâdişâhân-ı pîşîn ez-evlâd-ı Çengîz Han ve Hâkân ve Fagfûr ve pâdişâhân-ı Hindustân" olarak bilinen ancak belirli bir adı olmayan kitabı da bu arada zikredilebilir.¹⁰ III. Murad devrinde Ahmed b. İbrahim et-Tokadî, Hindistan'a yaptığı seyahatini anlattığı *Acâibnâme-i Hindistan* adlı bir eser kaleme almış, ancak bu eserin herhangi bir nüshasına henüz ulaşılammıştır.¹¹

Mustafa b. Ali daha sonra yazdığı *Tuhfetü'z-zemân ve Harîdetü'l-evân*'da standart İslâm eserlerine dayanarak genel bir değerlendirme yapmıştır. Bir mukaddime ve dört kısımdan meydana gelen eserde; önce kitap tanıtılmış, sonra coğrafya ilminin kısa bir özeti verilerek yararlanılan kaynaklar sayılmıştır. İlk kısımda felekler ve burada olanlar; ikinci kısımda arzın durumu, denizler, adalar, ırmaklar, kuyular, dağlar ve bunlarla ilgili "acâyib ve garâyib"; üçüncü kısımda yedi iklimde bulunan ve iklim harici olan bazı şehirler,

⁹ Ali Ekber Hitâî ve eserinin yankıları hakkında bkz. M. Ak, "Ali Ekber Hitâî", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, c. I, s. 208-209.

¹⁰ Z. V. Togan, bu seyahatin XVI. asrın üçüncü çeyreğinde gerçekleştiğini belirtmekte ise de (*Tarihî Usûl*, İstanbul, 1981, s. 250), eserin metni, transkribi ve Fransızca'ya tercümesini doktora tezi olarak hazırlayan J. Matuz, Seyfi Çelebi'nin İstanbul'dan ayrıldığını gösteren herhangi bir kaydın olmadığı görüşündedir ("L'ouvrage de Seyfi Çelebi. Historien Ottoman du XVIe siècle", Paris, 1968, s. 14). Seyfi Çelebi ve eseri üzerindeki görüşler hakkında ayrıca bkz. M. Ak, "Seyfi Çelebi", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, c. II, s. 527.

¹¹ Müellif, Kabil üzerinden Hindistan'a gitmiş ve Yemen-Hicaz yoluyla geri dönmüştür. *Osmanlı Müellifleri*'nde buna müstakil bir başlık ayıran Bursalı Mehmed Tahir, eseri görmüş olduğu intibamı vermektedir (c. III, s. 10-11).

özellikle müellifin mesleği icabı buralardaki vakitler, saatler, şehirler arası uzaklıklar; son kısımda ise zeval vakti hakkında bilgiler sunulmaktadır. Şehirlerle ilgili kısımda “Medâyin” başlığı altında 170 şehre yer verilmektedir.¹²

Osmanlı Devleti'nin genişleyen sınırları ve artan fetih hareketleri, yeni yerlerin öğrenilmesinde özellikle deniz seferlerinde rehber olarak kullanılacak eserlere ihtiyaç göstermiş, Pirî ve Seydî Ali Reisler bu görevi layıkıyla yerine getirmişlerdir.

Gelibolu'da denizcilerle dolu bir muhitte doğan Muhiddin Pirî Reis (ö. 1554), Kemal Reis'in yeğeni olmanın ve onun yanında uzun yıllar geçirmenin sağladığı imkân ve tecrübe ile deniz ve denizcilik hakkındaki bilgisini genişletmiş, bazılarında kumandan olarak katıldığı seferler sayesinde Ege ve Akdeniz'i etraflıca öğrenmiştir. Bir yandan Portekiz ve İtalyan portolanlarından ve zamanın coğrafi eserlerinden istifade ile, öte yandan Türk deniz ocağının ananevi bilgilerini göz önünde bulundurarak ve kendi müşahedelerini ekleyerek *Kitâb-ı Bahriye*'yi önce 1521 yılında nazım ve nesir halinde telif etmiştir. Eserin ikinci telifi 1526 yılında yapılarak Makbul İbrahim Paşa (ö. 1536) aracılığıyla Kanunî'ye sunulmuştur. Denizcilere bir rehber olarak yazılan *Kitâb-ı Bahriye*'de sahil şehirleri haritalarla gösterilmiş, körfezler belirtilmiş, gemilerin yanaşacağı limanlar, sığ yerler, kaleler ve burarlarda oturan insanlar hakkında bilgiler verilmiş, ayrıca müstakil bir bölüm halinde Portekizlilerin faaliyet ve keşiflerinden bahsedilerek padişah, üstü kapalı şekilde uyarılmıştır. Eser Ayasofya nüshası (nr. 2612) esas alınarak önce tıpkıbasım (Ankara, 1935), daha sonra Türkçe, İngilizce ve orijinal metin olarak IV cilt halinde basılmış (Ankara, 1988-1991), ayrıca bir cilt olarak yeni bir baskısı daha yapılmıştır (Ankara, 2002).¹³

Pirî Reis, eserindeki şekil ve haritalar dışında Kristof Colomb'un haritasından da faydalanarak çizdiği iki dünya haritası ile Amerika'nın keşfinden Osmanlıları haberdar etmiştir. 1517'de Mısır'da Yavuz Selim'e sunulan birinci ve 1528'de Gelibolu'da çizilip Kanunî'ye takdim edilen ikinci harita,

12 Osmanlı aydınlarının coğrafyaya ilgilerinin ve coğrafya bilgilerinin sınırları ve Osmanlı coğrafyacılığının geldiği seviyeyi göstermesi bakımından önemli bir eser olan *Tuhfe*'nin günümüze ulaşan pek çok nüshasından en eskisi 945 [1538] tarihini taşıyan Mânisa nüshasıdır (Arkeoloji Ktb., nr. 1087). Eser hakkında ayrıca bkz. C. İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, c. II, s. 255.

13 *Kitâb-ı Bahriye*, özelliği ve orijinalliyi sayesinde yazıldığı andan itibaren büyük bir ilgi görmüş, hakkında pek çok inceleme ve araştırma yapılmıştır. Eser ve etkileri için bkz. M. Ak, “Pirî Reis (1470?-1554)”, *Türkler*, c. XI, Ankara, 2002, s. 313-319; F. Sarıcaoğlu, “Kitâb-ı Bahriye”, *DİA*, c. XXVI, 2002, s. 72-75.

Kitâb-ı Bahriye'nin zamanında ve daha sonra büyük bir ilgi gördüğü, meselâ Kâtib Çelebi'nin de buradan ilhamla ve benzer bir adla bir eser kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Bu konunun ayrıntısı için bkz. F. Sarıcaoğlu, “Pirî Reis'in *Kitâb-ı Bahriye*'sinin İzinde Kâtib Çelebi'nin Yeni Bulunan Eseri: *Müntehab-ı Bahriye*”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, c. 15, İstanbul, 2004, s. 7-57.

günümüze tam olarak ulaşmamıştır. Ancak ikinci haritanın öncekine göre daha muntazam olarak ve daha büyük ebatta çizildiği ve en yeni bilgileri ihtiva ettiği anlaşılmaktadır.

Pirî Reis vesilesiyle Osmanlı coğrafyacılığının önemli bir ilgi alanı olan *haritacılık* konusunu vurgulamakta yarar vardır. Osmanlılarda haritacılık, İslâm coğrafyacılığının etkisiyle genel eserler içerisinde şekil ve planlara yer verilerek başlamış, zamanla kendine özgü özellikler kazanarak zenginleşip gelişmiştir. Nitekim, deniz ve dünya haritaları, askerî ve tasvirli (minyatürlü) haritalar, çeviri harita ve atlaslar, suret ve şekiller halinde tanımlanabilecek geniş bir yaklaşım içerisinde Osmanlı döneminden günümüze ilim ve sanat açısından büyük değer taşıyan birçok çalışma ulaşmıştır. Bunlar ilgililerce akademik, popüler ve prestij eserleri olarak müstakil şekilde değerlendirilmişlerdir.¹⁴

Pirî Reis'in çağdaşı Seydî Ali Reis (ö. 1562) de, Süveyş kaptanlığı sırasında Hint Okyanusu'nun her türlü zorluklarını iyice öğrenmiş, meslektaşlarına kılavuz almadan bu zorlu yolu katedebilmeleri için bir eser yazmak istemiştir. Nitekim 1554 yılında Haydarabad'da telif ettiği *Kitâbü'l-Muhît fi'l-'ilmi'l-eflâk ve'l-ebhur*'da yazılı kaynaklar yanında geniş tecrübelerine dayanan müşahedelerinden de faydalanarak bu hususta zengin bir malzeme ortaya koymuştur (TSMK-Revan Köşkü, nr. 1643).¹⁵ Tam bir deniz rehberi hüviyeti taşıyan bu eserinde, Amerika'ya da bir fasıl ayıran Seydî Ali Reis, Hindistan dönüşünde uğradığı Bağdad'da arkadaşlarının arzusu üzerine macera dolu yolculuğunda başından geçenleri kaleme almaya başlamıştır. Süveyş kaptanlığına tayininden itibaren sergüzeştini anlattığı *Mir'âtü'l-memâlik*'i İstanbul'da tamamlamış (Aralık 1557), Edirne'de padişaha sunmuştur. Uğradığı şehirler, karşılaştığı olaylar ve insanlar hakkında bilgi verdiği eser tam bir seyahatnâme hüviyetinde olup, ilgi görmüş ve basılmış (İstanbul, 1313), çeşitli dillere çevrilmiş, akademik olarak değerlendirilip¹⁶ sadeleştirilmesi yapılmıştır.¹⁷

14 İleride İbrahim Müteferrika dolayısıyla tekrar temas edilecek olan Osmanlı Haritacılığı hakkında daha başka ayrıntılar için Ek'te sunulan birçok çalışma yanında, özellikle bkz. F. Sarıcaoğlu, "Harita (Osmanlı Dönemi)", *DİA*, c. XVI, 1997, s. 210-216.

15 *Kitâbü'l-muhît* ve önemi hakkında bkz. Ş. Turan, "Kitâbü'l-muhît", *DİA*, c. XXVI, 2002, s. 111-112.

16 M. Kiremit, (hız.), *Mir'âtü'l-memâlik: İnceleme – Metin – İndeks*, Ankara, 1999.

17 Seydî Ali Reis, *Ülkelerin Aynası*, Suat Batur (haz.), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1999. Eserle ilgili diğer tercüme, sadeleştirme ve seçme yayın çalışmaları için bkz. C. İzgü, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, c. II, s. 257.

Seyahat edip kısmen coğrafi malumat veren bir başka yazar da Yahya b. Muhammed el-Gaffarî'dir. Eserinin ismi ve muhtevası hakkında bazı farklı bilgiler mevcuttur. Nuruosmaniye nüshasında (nr. 3762) adı *Yâkûtetü'l-mehâzin fi-cevheri'l-me'âdin* olarak geçen eserde yazar, gece gündüz Arap, Acem ve Rum (Anadolu) memleketlerini "seftine-i seyâhat" ile gezdiğini belirtip Şehzâde Korkud'un (ö. 1513) "mu'în-i devleti" Pi- 2

Denizcilikle ilgili bu iki önemli eserden sonra *yeni keşiflerden* bahs eden iki eser daha vardır. Aslen Tunuslu olan Hacı Ahmed coğrafya ve diğer ilimleri Fas'ta tahsil ettikten sonra Avrupa'da esir düşmüştür. Ancak esaret hayatında da saygı görmüş, çalışma imkânı bulmuştur. Böylece pek çok Doğu ve Batı eserini kullanarak 967 [1559-1560] yılında "Dünya dili olan Türkçe" ile yazdığı eserinde (Oxford, Old Bodleian Ktb., Ms. Marsh 454) kozmografya, dünyanın yuvarlaklığı ve coğrafyaya dair hatta iktisadî, ticarî, ziraî ve etnografik bilgiler vermiş, *yeni dünya* dediği Amerika'dan bahisle burayı dünyanın dördüncü kıtası saymıştır.¹⁸ Hacı Ahmed aynı zamanda, *elma ağacı* üzerine "Türk Magemondası" adı ile bilinen ve boylam dairelerinin başlangıcı olarak Kanarya adalarını aldığı Türkçe bir dünya haritası çizmiştir.¹⁹

Gerçekleştirilen coğrafi keşifler, müstakil olarak daha sonra Sultan III. Murad devrinde Doğu ve Batı menşeli birçok eser kullanılarak ve yazarın kendi bilgi ve değerlendirmeleriyle desteklenerek kaleme alınan bir eserle Osmanlı ilim çevrelerine tanıtılmıştır. Emir Mehmed Suudî tarafından yazılan ve *Hadîs-i Nev* veya *Târîh-i Hind-i Garbî* adıyla bilinen eserde, yeni keşiflere ve Osmanlıların denizcilik alanında almaları gereken tedbirlere de yer verilmiş; kendi döneminde yazarın beklediği pratik etki özlenen ölçüde gerçekleşmemişse de, eser özellikle İbrahim Müteferrika'dan itibaren önemli bir ilgi görmüş, baskıları yapılmış (1142/1730, 1292/1875), çeşitli bölümleri yabancı dillere çevrilmiş, tam bir İngilizce tercümesi ve incelenmesi bir doktora tezinin konusu olmuş (T. Goodrich, 1968) ve bu çalışma basılmıştır (Wiesbaden, 1990). Muteber nüshası Bayezid Umumî nüshası (nr. 4969) ise de, Revan nüshası (nr. 1488) esas alınarak tıpkı basımı Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmiştir (İstanbul, 1987).²⁰

yâle Bey ile müşavere ederek çok yardımını gördüğünü ve eserini onun emriyle kaleme aldığı ilave etmektedir. Kısaca coğrafi bazı izahlar yaptıktan sonra birtakım tabii olayların meydana gelişini izah edip (vr. 7a-9a), önce 4 mahzene ayırdığı konuyu bâb ve fasl şeklinde alt başlıklar halinde işlemektedir. Gaffarî ve çalışması hakkında bkz. M. Ak, "Yahya Gaffarî", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, c. II, s. 665-666.

18 Hacı Ahmed ve eseri B. N. Şehsuvaroğlu tarafından iki incelemeye konu edilmiştir: "Türkçe Çok İlginç Bir Coğrafya Yazması", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, sy. 2, İstanbul, Kasım 1967, s. 64-71; a.mlf., "Kanunî Devrinde Yazılmış ve Şimdiye Kadar Bilinmeyen Bir Coğrafya Kitabı", *Kanunî Armağanı*, Ankara, 1970, s. 207-225.

19 Hacı Ahmed'in haritası için bkz. Aydın Sayılı, "Üçüncü Murad'ın İstanbul Rasathanesi'ndeki Mücessem Yer Küresi ve Avrupa ile Kültürel Temaslar", *Bellekten*, c. XXV, sy. 99, Ankara, 1961, s. 401 ve 403; M. Ak, "Ahmed (Tunuslu, Hacı)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, c. I, s. 102-104.

20 Osmanlı coğrafya yazıcılığında önemli bir yer tutan bu eserin adı, müellifinin kim olduğu, çalışmanın bir tercüme veya telif mi olduğu meselesi araştırma ve tartışma konusu olmuş ve muhtelif yazarlarca farklı pek çok görüş ileri sürülmüştür. Bunların değerlendirilmesi için bkz. Thomas Goodrich, "Osmanlı Amerika Araştırmaları: XVI. Yüzyıla Ait *Târîh-i Hind-i Garbî* Adlı Eserin Kaynakları ile İlgili Bir Araştırma", trc. H. G. Yurdaydın, *Bellekten*, c. XLIX, sy. 195, Ankara, 1986, s. 667-691; C. İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, c. II, s. 260-262; M. Ak, "Emir Mehmed Suudî", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, c. I, s. 402-403.

Coğrafya alanında yazılan eserlerin diğer bir yönü de *şehirler ve yollar*la ilgili olanlardır. Şehirlerden özellikle İstanbul, Edirne, Bursa, Şam, Mısır ve Bağdad hakkında çeşitli eserler kaleme alınmıştır.²¹

Askerî harekât sırasında tutulan ruznâmeler, geçilen yerler hakkında bilgi vermesi bakımından coğrafyanın kaynakları arasında sayılmalıdır. Önemli ruznâmeler Feridun Bey'in (ö. 1583) *Münşeâtü's-selâtin*'i içinde basılmıştır (I-II, 2. bs., İstanbul, 1274-1275²²). Yavuz Sultan Selim'in İran ve Mısır seferlerine dair *Haydar Çelebi Ruznâmesi* bu cümledendir (c. I, s. 458-500). Özellikle Kanunî dönemi seferlerinin hemen hepsinin ruznâmesini eserde bulmak mümkündür (c. I, s. 507-515, 529-540 ve 554-566).

Kanunî dönemi yoğun askerî faaliyetleri pek çok yönden verimli eserlerin yazılmasını ve dolayısıyla bunlar üzerindeki inceleme ve araştırmaları teşvik etmiştir.²² Yollar hakkında yazılan eserlerin en önemlisi hiç şüphesiz Matrakçı Nasuh es-Silahî'nin (ö. 1564) *Mecmû'-ı Menâzil* veya *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakayn-ı Sultan Süleyman Han* adlı eseridir. Yazar burada Kanunî'nin ilk İran seferi sırasında İstanbul'dan Tebriz'e, oradan da Bağdad'a kadar olan güzergâhtaki şehirler, kaleler, nehirler, geçitler, otlaklar ve tepeler hakkında gayet itina ile çizilmiş minyatür ve krokilerle desteklediği önemli ve orijinal bilgiler vermiştir. Eser H. G. Yurdaydın tarafından yayınlanmıştır (Ankara 1976).

Osmanlı tarihinde diğer pek çok sefer yanında²³ özellikle IV. Murad'ın Revan ve Bağdad seferleri ile ilgili gelişmeler de tutulan menzîlnâmeler ve ruznâmelerle günümüze ulaştırılmış, çeşitli araştırmacılar tarafından değerlendirilmiştir.²⁴

21 Şehirler hakkındaki monografiler için bkz. F. Taeschner, "Osmanlılarda Coğrafya", trc. Hâmid Sadî, *Türkiyat Mecmuası*, sy. 2, 1928, s. 284-285; A. S. Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, c. I, 'Giriş', Ankara, 1984, s. 407-415.

22 Kanunî Sultan Süleyman'ın önemli seferlerinden biri olan Rodos seferinin ayrıntıları, özel bir günlikle kayda geçirilmiştir. Bu ruznâmenin değerlendirilmesi ve metni için bkz. M. Akif Erdoğan, "Kanunî Sultan Süleyman'ın Rodos Seferi Ruznâmesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. XIX, sy. 1, 2004, s. 55-71.

23 1570-1571 yıllarında gerçekleşen Kıbrıs seferi sırasında donanmanın takip ettiği güzergâh için bkz. İ. Bostan, "Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanması'nın Sefer Güzergâhı", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, İstanbul, 2001, s. 11-38. Burada diğer bazı deniz seferlerindeki güzergâhların kaynaklarına işaret edilmiştir (s. 19). Ayrıca Uyvar seferi güzergâhı için bkz. Ahmet Şimşirgil, "1663 Uyvar Seferi Yolu ve Şehrin Osmanlı İdaresindeki Konumu", *Anadolu'da Tarihi Yollar ve Şehirler Semineri, 21 Mayıs 2001, Bildiriler*, İstanbul, 2002, s. 79-98.

24 Osmanlı siyasi tarihi yanında ihtiva ettiği bilgiler açısından Osmanlı coğrafyacılığı için de önemli kaynaklar olan IV. Murad'ın bu iki seferi ile ilgili menzîlnâme ve ruznâmeler H. Sahillioğlu ("Dördüncü Murad'ın Bağdat Seferi Menzîlnâmesi", *Belgeler*, c. XIII, sy. 17, 1988, s. 79-80), N. Aykut ("IV. Murad'ın Revan Seferi Menzîlnâmesi", *İÜF Tarih Dergisi*, sy. 34, 1984, s. 183-247) ve Y. Zeyrek (*IV. Sultan Murad'ın Revân ve Tebriz Seferi Rûz-nâmesi*, Ankara, 1999) tarafından inceleme konusu yapılmıştır.

Sefer ruznâmeleri dışında Osmanlı tarihinin gelişimi içerisinde değişik zamanlarda kaleme alınan günlüklerde de önemli coğrafi bilgilere yer verilmiştir.²⁵

Hac yolları ile ilgili eserler de bu kısımda ele alınmalıdır. Genellikle *Menâsik-i Hac* adı verilen bu tür kitaplarda hacıların bilmesi gereken birtakım dinî bilgiler yanında Mekke'ye kadar takip edilecek yollar, uğranılacak şehir ve ziyaretgâhlar hakkında malumat bulunmaktadır. Bu yönüyle bunlar da coğrafyaya kaynaklık edecek vasıftadırlar.²⁶

Coğrafya açısından önemi tartışmasız olan yollar ve güzergâhlar ile genel olarak Osmanlı ulaşım sistemi şahsî araştırmalara²⁷ ve kurumların akademik faaliyetlerine²⁸ konu olmuştur. Aynı şekilde esasında Osmanlı siyasî tarihinin doğal kaynakları arasında yer alan *Gazavatnâme*, *Fetihnâme* ve *Sefâretnâmeler*²⁹ de ilgi alanları ve güzergâhlara yer verilmesi sebebiyle Os-

25 Her yıla 300 varaklık bir yer ayırarak 4 yılı (1688-1693) 4 cilt halinde bütün ayrıntısıyla ele alan Abdullah b. İbrahim el-Üsküdarî'nin *Vekâyi-i Rûz-merre'si* bu gruba giren eserlerin başlıcaları arasında yer almaktadır (Bu eser Erhan Afyoncu, Recep Ahışalı, Muzaffer Doğan ve Mahmut Ak tarafından yayına hazırlanmaktadır). Özellikle XVIII. yüzyıldan itibaren yoğunluk kazanan ve dolayısıyla üzerinde çalışılan bu tür eserler için bkz. E. Afyoncu, "Osmanlı Siyasî Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. I, sy. 2, 2003, s. 101-172.

26 Menderes Coşkun, Nabî'nin (ö. 1712), 1678-1679 yıllarında gerçekleştirdiği hac yolculuğu dolayısıyla kaleme aldığı *Tuhfetü'l-Haremeyn* adlı eserini yayınlamış ve bu vesileyle manzum ve mensur hac seyahatnâmelerini ayrıntılı olarak tanıtmıştır (*Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnâmeleri ve Nâbî'nin Tuhfetü'l-Haremeyn'i*, Ankara, 2002). Bu tür eserlerin en önemlisi geç bir dönemde Mehmed Edib tarafından yazılmış (1779), tab olunmuş (*Nehcetü'l-menâzil*, İstanbul, 1232) ve Fransızcaya da tercüme edilmiştir (M. Bianchi, *Itinéraire de Constantinople à la Mecque traduction de l'ouwrage turc: Kitab Menâsik el-Hadj*, Paris, 1826).

27 Hâmid Sadî (Selen), "Muhtelif Devirlerde Anadolu'nun Yolları ve Cihan Münâkâlatına Nazaran Vaziyeti", *Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, c. V, sy. 1-2, 1926, s. 96-108; a.mlf., "Anadolu'dan Geçen Kadim Transit Yolları", *Türk Yurdu*, sy. 5, 1928, s. 360-367; H. G. Yurdaydın, "Matrakçı Nasuh'a Göre İstanbul-Budapeşte Arası Menzilleri", *VIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 11-15 Ekim 1976)*, Ankara, 1981, s. 1247-1256; C. Orhonlu, "Kervan ve Kervan Yolları", S. Özbaran (ed.), *Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar*, İzmir, 1984, s. 140-147; İ. Miroğlu, "Osmanlı Yol Sistemine Dâir", *İÜEF Tarih Enstitüsü Dergisi*, sy. 15, Prof. Dr. M. Münir Aktepe'ye Armağan, İstanbul, 1997, s. 241-252; K. Çeçen, "XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Yollar, Köprüler, Menzilhaneler, Derbent Teşkilâtı ve Haberleşme", K. Çeçen (ed.), *Osmanlı İmparatorluğunun Doruğu, 16. Yüzyıl Teknolojisi*, İstanbul, 1999, s. 187-214; Y. Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, Ankara, 2002; S. Tozlu, "Trabzon – Erzurum Anayolunun Mevsimlik Güzergâhları (Yaz ve Kış Yolları)", *Anadolu'da Tarihi Yollar ve Şehirler Semineri, 21 Mayıs 2001, Bildiriler*, İstanbul, 2002, s. 179-199.

28 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi her yıl düzenlediği seminerlerden 2001 yılı toplantısını, Anadolu'daki tarihî yollara ayırmış ve burada sunulan tebliğler daha sonra yayınlanmıştır: *Anadolu'da Tarihi Yollar ve Şehirler Semineri, 21 Mayıs 2001, Bildiriler*, İstanbul, 2002.

29 Osmanlı siyasî tarihinin kaynakları arasında yer alan bu tür eserler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. E. Afyoncu, a.g.m.

manlı coğrafyacılarının uzak duramayacağı kaynak grupları arasında yer almaktadırlar.

XVI. yüzyılın son çeyreğinde, tam anlamıyla coğrafi bir eser olan Ebül-fidâ'nın (ö. 1331) 1321 yılında yazdığı *Takvîmu'l-buldân*'ının tercümesiyle karşılaşmaktadır. Eserin tam bir Türkçe tercümesi yoktur. Sipahizade Mehmed b. Ali (ö. 1589), 19 Kasım 1572 tarihinde Arapça olarak "telif ve tasnif" ettiği *Evzahu'l-mesâlik ilâ-ma'rifeti'l-buldân ve'l-memâlik*'inde *Takvîmu'l-buldân*'ı güzel bir mukaddime ile tanıtip burada geçen şehirleri başka kaynaklarla tamamlayarak istifadeyi kolaylaştırmak ve alâkayı çoğaltmak düşüncesiyle alfabetik sıraya koymuştur. Eser bir mukaddime ve beş bab üzere tertip edilmiştir. Daha sonra Sokollu Mehmed Paşa'nın (ö. 1579) emriyle, müellif tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Eserin hem Arapçası, hem de Türkçesi Sultan III. Murad, Sokollu ve Siyavuş Paşaya (sadareti: 1582-1584; 1586-1589) ayrı ayrı sunulmuştur.³⁰

Âlî Mustafa Efendi (ö. 1600), meşhur eseri *Künhü'l-ahbâr*'ın mukaddimesinde eski coğrafyacılar gibi muhtasar ve toplu bir mevzii coğrafya denemesine teşebbüs etti ise de; bu eserin önemi, sunduğu bilgilerin orijinalliği ve verdiği mesajdan ziyade, tarihe dair bir eserin içerisinde coğrafyaya geniş bir yer ayırmış olmasından kaynaklanmaktadır.³¹

Daha çok herhangi bir İslâm coğrafyacısının eserinin tesiriyle veya bir alanla sınırlı olarak kaleme alınan eserlerden sonra, zaman içerisinde gelişen ve çeşitlenen bu telifatın sağladığı müsait şartlarda artık beklenen Şark eserlerinin topluca gözden geçirilip coğrafyanın tüm şubelerinin birarada ele alınması idi. İşte XVI. yüzyıl müelliflerinden Âşık Mehmed, yazdığı *Menâzirü'l-avâlim* ile bu ihtiyacı karşılamıştır. Takriben 964 (1556-1557) yılında Trabzon'da doğan ve yirmi yaşlarında iken seyahate çıkarak yaklaşık 25 yıl süreyle o zamanki Osmanlı topraklarının hemen hemen tamamını dolaşan Âşık Mehmed; *Menâzirü'l-avâlim* adını verdiği eserinde, -İbn Hurdadhbih, İbnülcevzî, Zekeriyya Kazvinî, Dimeşkî, Ebülfidâ ve Hamdullah Müstevfî gibi eski coğrafyacıların klasik eserlerinden de faydalanarak- yaratılış, gökler, güneş, ay, arş, cennet cehennem gibi konuları anlattıktan sonra coğrafyanın bütün dallarına temas etmiş ve arz, Kâbe, yedi iklim, denizler, adalar, göller, nehirler, uzun bir bölüm halinde şehirler,³² madenler,

30 Eserin nüshaları ve hangi dillerde kime sunuldukları hakkında bkz. M. Ak, "Menâzirü'l-avâlim ve Kaynağı *Takvîmü'l-buldân*", Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul, 1991, s. 101-120.

31 *Künhü'l-ahbâr*, İstanbul, 1277, c. I, s. 81-237.

32 Âşık Mehmed, şehirlerin tasnifinde önceki sistemleri ıslah ederek bir bakıma kendisine özgün bir yöntem izlemiştir. Şehirlerin "iklim" adı verilen, ancak sayı ve mahiyeti itibarıyla bazı farklılıklar gösteren (*ekâlim-i hakikiyye*, *ekâlim-i örfiyye*) bir düzenle anlatımı hakkında bkz. M. Ak, "İklim", *DİA*, c. XXII, İstanbul, 2000, s. 28-30.

hayvanlar, ağaçlar ve teşrih hakkında sistematik ve ayrıntılı bilgiler vermiştir. Müellifin çeşitli vesilelerle kendi hayatı ve kişiliğine dair ayrıntılar da sunduğu eserinde, özellikle, Rumeli ve Doğu Avrupa şehirleri üzerinde daha dikkatle durduğu görülmektedir.³³ Eski bilgilerle yenilerini iç içe vererek bir terkibe çalışan Âşık Mehmed, böylece Şark eserleri tarzında bir coğrafya kitabı yazdığı gibi, aynı zamanda kendine has üslûbuyla yine çok önemli bir seyahatnâme örneği de vermiştir.

XVI. yüzyılın sunduğu uygun ortamdan sonra XVII. yüzyıl; Kâtib Çelebi, Evliya Çelebi ve Ebubekir b. Behram'ın eserleri sayesinde Osmanlı coğrafyacılığının zirveye ulaştığı bir devir olmuştur.

Kâtib Çelebi daha 14 yaşında iken babasının yanında Anadolu muhasebesi kaleminde kâtip şâkirdi olarak görevi sebebiyle çeşitli seferlere katılmış ve özellikle Girit seferi (1645) sırasında coğrafyaya ilgi duyup pek çok konunun yanı sıra bu sahada da yazmaya başlamıştır. En önemli coğrafi eseri olan *Cihannümâ*'nın kaynakları ve tertibi itibarıyla iki farklı yazımı bulunmakla birlikte her ikisinin de tamamlanmayıp eksik birer müsvedde olarak bırakıldığı görülmektedir.

Kâtib Çelebi *Cihannümâ*'nın ilk telifine 1648 yılında başlamış ve iki kısım halinde kaleme aldığı eserin birinci kısmında denizlerle nehirleri ve adaları, ikincisi kısmında ise karalardaki memleketlerle şehirleri ve XIII. yüzyıldan sonra keşfedilen "iklim"leri konu edinmiştir. Ancak bir süre sonra mevcut bilgilerin yetersizliği karşısında, telifi yarıda bırakıp Batı kaynaklarından tercüme faaliyetine girişmiş ve sonuçta eserine bıraktığı yerden devam etmeyerek yeniden telife başlamıştır (1654). Bu ikinci telifte coğrafi bilgiler altı kıtaya (Avrupa, Asya, Afrika, Amerika, Macellanika-Avustralya ve kutuplar) göre ve alfabetik olan birinci ciltten farklı biçimde sistematik düzenle verilmiş, anlatıma da Japon adalarından başlanarak batıya doğru devam edilmiştir. Bir Osmanlı müellifinin kaleminden çıkmış Osmanlı ülkelerinin ilk ve tek sistematik coğrafya kitabı olan *Cihannümâ*'nın her iki telifi de, noksanlarına rağmen büyük ilgi görmüş ve nüshaları hızla çoğaltılarak bunların muhtasar ve zeyilleri yazılmış, tercümeleri yapılmıştır. İbrahim Müteferrika'nın, harita ve metin ilaveleriyle neşretmesi (İstanbul, 1145) ile de, eser daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşarak sonraki coğrafya çalışmalarına öncülük etmiştir.³⁴

33 Âşık Mehmed ve eseri, Mahmut Ak tarafından muhtelif aşamalarda çalışma konusu olarak seçilmiş (ilgili yayınların künyeleri ekteki bibliyografyada sunulmuştur) ve çeşitli ayrıntılar yanında eserin metni de hazırlanmıştır. Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanacak eserin baskısı halen sürmektedir.

34 Kâtib Çelebi'nin biyografisi ("Kâtib Çelebi'nin Otobiyografileri", *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi*, Prof. Dr. İsmet Miroğlu Hatıra Sayısı, sy. 37, 2002, s. 297-319), *Cihannümâ*'nın kaynakları ("Kâtib Çelebi *Cihannümâ*'sı ve Kaynakları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, 1990, İ.Ü. Edebiyat 2

Kâtib Çelebi'nin kısmen coğrafyadan bahseden bir başka eseri de *Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr*'dir. 1656 yılında kaleme alınan kitap bir mukaddime, iki kısım ve bir hâtimedden oluşmakta ve mukaddimedede Mora, Venedik, Arnavutluk ile Akdeniz sahillerindeki diğer Avrupa ülkelerine, diğer kısımlarda ise Osmanlı bahriye tarihi ve Tersâne-i Âmire üzerine çeşitli bilgilere yer verilmektedir. İbrahim Müteferrika bu eseri de bazı harita ve metin ilaveleriyle matbaanın ikinci kitabı olarak basmıştır (İstanbul, 1141).³⁵

XVII. yüzyılın en tanınmış ismi, şüphesiz, Evliya Çelebi'dir. Yaklaşık olarak kırkdört yıl süren seyahati sırasında, yalnız Osmanlı topraklarının tamamını değil, Doğu'nun ve Batı'nın birçok ülkesini de gezen Evliya Çelebi; on ciltlik ünlü *Seyahatnâme*'sinde, gidip gördüğü -hatta görmediği- yerlerin tarih ve coğrafyası, idarî ve iktisadî durumu, insanları ve gelenekleri hakkında çok geniş bilgiler vermiş, ancak okumaktan çok yaşayarak öğrenmeyi seven müellif, mizaha meyyal mizacının da tesiriyle bilgilerin kaydında biraz mübalağalı davranmıştır. Eserin tamamı 1896-1938 yılları arasında -son iki cildi yeni harflerle olmak üzere- İstanbul'da yayımlanmıştır.³⁶ Bundan önce ise daha çok İstanbul'u anlatan Birinci Ciltten alınan pasajlarla oluşturulan bir seçmeler kitabı hazırlanarak birkaç defa basılmıştır.³⁷ Ancak eserin matbu nüshaları ile yazmaları arasında büyük farklar bulunmaktadır. Evliya Çelebi'nin mahallî telaffuzları göstermek için kullandığı imlâ tarzı hata zannedilerek günün söyleyiş şekline uydurulmuş ve ayrıca, dilini sadeleştirme amacıyla birçok kelimesi değiştirilmiştir. Bu sebeple de Yücel Dağlı ve arkadaşları muteber nüshalara istinaden eserin yeni bir yayını hazırlamaktadırlar.³⁸ *Seyahatnâme*, dil ve edebiyat, tarih, coğrafya,

Fakültesi Genel Kitaplık, nr. YLT E 44, EK I.), telif aşamaları ve eserin İbrahim Müteferrika tarafından neşre hazırlanması ("Cihânnümâ ve Ebûbekir b. Behrâm ed-Dimeşki-İbrahim Müteferrika", Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul, 1991, s. 121-142) E. Sarıcaoğlu tarafından sistemli olarak araştırma konusu yapılmış ve açıklığa kavuşturulmuştur.

35 Kâtib Çelebi'nin kişiliği ve birçok alanda kaleme aldığı eserleri yerli ve yabancı pek çok araştırmacının ilgisini çekmiş, ölümünün 300. yılı münasebetiyle *Bilgi* dergisinin bir sayısı kendisine tahsis edilmiş (*Ölümünün 300. Yıldönümü Münasebetiyle Kâtib Çelebi: Bilgi. Bilgi Yolu ile Birlik. Türkiye Muallimler Birliği Organı*, c. XI, sy. 128, Kasım 1957), Türk Tarih Kurumu tarafından aynı yıl adına bir kitap yayınlamış (*Kâtib Çelebi: Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, II. baskı, Ankara, 1985), eserlerinin yayın, bası, sadeleştirme ve tercüme yapılmıştır. Kâtib Çelebi'nin Pirî Reis'in *Kitâb-ı Bahriye*'sinden ilhamla *Müntehab-ı Bahriye* adlı bir eser kaleme aldığına ise daha önce işaret edilmişti (bkz. 13. dipnot).

36 Evliya Çelebi ve eseri hakkındaki bazı tartışma ve izahlar yanında eserin muteber nüshaları ve baskıya esas alınan nüshalar için bkz. M. Ak, "Evliya Çelebi", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, c. I, s. 426-428.

37 *Müntehabât-ı Evliya Çelebi*, İstanbul, 1256, 1262, 1279; Bulak, 1264.

38 Yapı Kredi yayınları arasında şimdiye kadar 8 kitabı çıkmış olan bu serinin (c. II, 1999; c. III, 2000; c. IV-V, 2001; c. VI, 2002; c. VII-VIII, 2003) ilk kitabı O. Şaik Gökay tarafından yayımlanmıştır (İstanbul, 1996).

sanat, musiki, iktisat, folklor vb. gibi değişik alanlarda uzman olan yerli ve yabancı pek çok araştırmacıya konu olmuştur.³⁹

XVII. yüzyılın diğer bir coğrafyacısı da Ebubekir b. Behram ed-Dimeşki'dir. Çeşitli eserleri bulunan müellif daha çok, kısaca *Atlas Mayor* adıyla bilinen onbir ciltlik Latince eserin mütercimi olarak bilinir. Daha önceki tercüme denemelerinin başarısız olması üzerine bu görev Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'nın tavsiyesiyle 1675 yılında Ebubekir Efendiye verilmiş ve mütercim, on yıl zarfında *Nusretü'l-İslâm ve's-sürûr fi tahrîr-i Atlas Mayor* adıyla ve altı cilt olarak tamamladığı eserini padişaha sunmuştur (1685). Haritalarla da desteklenen eserde yer yer tercüme dışına çıkılarak Osmanlı toprakları ve diğer İslâm ülkeleri hakkında da bilgi verildiği görülür. Ebubekir Efendi, daha sonra, bu eserini *İhtisâr-ı Tahrîr-i Atlas Mayor* adıyla iki cilt halinde kısaltmıştır. *Cihannümâ*'ya ilaveleri yanında, ona bir de *Zeyl*⁴⁰ yazdığı bilinen müellif, Osmanlı coğrafya literatürünün Arapça olarak kaleme alınan nadir eserlerinden biri olan *Risâle fi'l-coğrafya* adlı eserin de yazarıdır.⁴¹

XVIII. yüzyıl coğrafyası için ilk akla gelen kişi İbrahim Müteferrika'dır (ö. 1745). Sahip olduğu mekân bilgisiyle "el-Coğrafi" lakabını taşıyan ve bazı coğrafya eserleri de telif etmiş olan İbrahim Müteferrika, Osmanlı coğrafyacıları arasındaki yerini; kendi yazılarından çok bu sahadaki önemli eserleri matbaasında basması, bunlara kıymetli haritalarla metin zeyilleri eklemesi ve ayrıca müstakil haritalar yayımlaması sebebiyle almıştır. Özellikle *Cihannümâ*'nın ikinci telifini kendisinin *Usûlü'l-hikem fi-nizâmü'l-ümem* adlı eseriyle *Füyûzât-ı Mıknâtiyye* ve *Mecmû'a-i Hey'eti'l-kadîme ve Cedîde* isimli iki tercümesinden ve Ebubekir Efendinin kitabından faydalanarak yaptığı ilâvelerle ve eklediği haritalarla birlikte genişletilmiş biçimde yayımlaması, XVIII. yüzyıl ve sonrasında birçok coğrafya çalışmasına temel teşkil etmiştir. Bu çalışmaların başlıcaları şunlardır:

39 Ekteki bibliyografya incelendiğinde Evliya Çelebi ve eseri üzerinde onlarca çalışma yapıldığı görülecektir.

40 Ebubekir Efendi bu eserinde, Âşık Mehmed'in tercih ettiği tertip gereği ayrı ayrı ele aldığı muhtelif coğrafi unsurları (şehir, dağ, göl, nehir vb.) birleştirmek suretiyle, müşahedeleri yanında kitabî kaynaklardan aktardığı bilgilerde yoğun şekilde *Menâzirü'l-avâlim*'den faydalanmıştır. İ. Müteferrika'nın da belirttiği gibi *Cihannümâ*'nın baskısı sırasında 422. sayfeden itibaren tek kaynak olarak Ebubekir Efendi'nin bu eserine istinad etmiş, dolayısıyla *Menâzir*'daki pek çok bilgi matbu *Cihannümâ*'ya yansımıştır (bu hususların karşılıklı metinlerle gösterilmesi hakkında bkz. M. Ak, "Menâzirü'l-avâlim (Tahlil-Metin)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, 1997, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Genel Kitaplık, nr. Dr. TE 116, s. Tahlil, 131-136).

41 Ebubekir Efendi ve eserleri hakkında bkz. F. Sarıcaoğlu, "Ebû Bekir b. Behrâm", *DİA*, c. X, 1994, s. 110-111.

Şehrîzade Mehmed Said'in (ö. 1764) *Ravzatü'l-enfüs fi't-târih* adıyla *Cihannümâ*'ya yazdığı temize çekilmeyen zeylinde İstanbul'dan itibaren Avrupa, Afrika ve Amerika hakkında bilgi verildiği bilinmektedir.

Bartınlı İbrahim Hamdi'nin *Cihannümâ*'ya zeyl olarak 1750 yılında kaleme aldığı iki ciltlik *Atlas*'ın ilk cildi, Anadolu ve Asya ülkelerine ayrılmıştır. 1942 yılında çıkan bir yangında yanan bu ciltten bazı bölümler T. Mümtaz tarafından değerlendirilmiştir. Eserin ikinci cildi tek nüsha olarak günümüze ulaşmıştır.⁴² Bu ciltte; Mısır'dan başlayarak Afrika ülkeleri, denizler, Rumeli, Kırım, Moskova, İsveç, Cermanya, Lombardiya, İspankay ve Amerika tanıtılmaktadır. Bazı bölümlerde yazarın şahsî bilgilerine de yer verildiği anlaşılmaktadır. Müellif ve başka okuyucular tarafından sahife kenarlarına tamamlayıcı notların ilave edildiği görülmektedir.⁴³

Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın ansiklopedik mahiyetteki *Ma'rifetnâme*'sinde (1756) yer alan coğrafi bilgiler aynen *Cihannümâ*'dan nakledilmiştir. Esîri Hasan b. Şeyh Hüseyin iki ciltlik *Mi'yârü'd-düvel ve Misbârü'l-mile'*inde (1729) diğer bazı kaynaklar yanında en fazla *Cihannümâ*'yı ve yine Kâtib Çelebi'nin Arapça *Fezleketü't-tevârih*'ini kullanmıştır.

XVIII. yüzyılda daha önce temas edilen tercüme eserler dışında, özellikle Batı kaynaklı eserlerden bazı tercümelere de rastlanılmaktadır. Nitekim, Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşanın isteği üzerine Hollanda elçiliği tercümanını Petros Baronian'ın *Risâle-i Coğrafya* veya *Fennümâ-yı Câm-ı Cem ez-Fenn-i Coğrafya* (1733) adıyla Türkçeye çevirdiği Jacques Robbs'un *La Méthode pour apprendre facilement la géographie* adlı eserinde, o zamana kadar Türkiye'de duyulmamış modern matematik ve fizikî coğrafya bilgileri ile Akdeniz ve Karadeniz'de ulaşım kolaylıkları için verilmiş deniz astronomisine dair bilgiler bulunmaktadır.

XIX. yüzyıl, Osmanlı coğrafyacılığında telif çalışmalarının hemen tamamen durduğu,⁴⁴ daha çok Batı kaynaklarından tercüme yapıldığı bir devir olmuştur. Nitekim bu dönemde Mahmud Raif Efendi Londra sefaret kâtibi iken büyük kısmını çeşitli kaynaklardan derlemek suretiyle sefâret-

42 Süleymaniye – Es'ad Ef. Kitapları arasında bulunan (nr. 2044) nüshaya istinaden çok ayrıntılı bilgilerin verildiği İstanbul bahsi (vr. 121a-174b) Mahmut Ak tarafından müstakil bir yayın olarak hazırlanmaktadır.

43 İbrahim Hamdi ve eseri hakkında bkz. C. Orhonlu, "XVIII. Yüzyılda Osmanlılarda Coğrafya ve Bartınlı İbrahim Hamdi'nin Atlası", *İÜEF Tarih Dergisi*, c. XIV, sy. 19, İstanbul, 1964, s. 115-140; M. Ak, "Bartınlı İbrahim Hamdi ve Atlas'ı", *Bellekten*, c. LXIV, sy. 239, 2000, s. 69-87.

44 Bu dönemde Abdülkerim b. Hüseyin el-Amasî (ö. 1886) Osmanlı coğrafya literatürünün Arapça kaleme alınan son örneği olarak *Tezkiretü'l-ekâlim*'i yazmış, burada da daha çok Batı kaynaklarından faydalanmış, dolayısıyla Yer'in diğer gezegenler gibi bir gezegen olduğunu ve Güneş'in etrafında döndüğünü belirtmiştir. 40 varaklık bu eser hakkında ayrıntı için bkz. C. İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, İstanbul, 1997, c. II, s. 272-274.

nâme türünde *Journal du voyage de Mahmoud Raif Efendi en Angleterre, écrit par lui-même* adıyla bir Fransızca kitap yazmıştır. Eser, Viyana maslahatgüzarı Yakovaki Efendi tarafından *İcâletü'l-coğrafya* adıyla Türkçeye çevrilmiş ve yayımlanması sırasında (İstanbul, 1219), sonuna bir de yirmi-dört harita ihtiva eden atlas (*Cedîd Atlas Tercümesi*) eklenmiştir.⁴⁵

XIX. yüzyılda, özellikle Tanzimat döneminde, bütün yayınlara Batı kaynaklarının hakim olması çerçevesinde, coğrafi eserler de çok defa Fransızcadan tercüme edilmek suretiyle hazırlanmış *Muhtasar-ı Coğrafya, Usûl-i Coğrafya, Mebâdî-i Coğrafya, Coğrafya Risâlesi* gibi adlar taşıyan genel nitelikte basit birer okul kitabına dönüşmüştür. Bununla birlikte belli başlı coğrafya sözlükleri de bu sırada meydana getirilmiştir. Yağlıkzade Ahmed Rifat Efendinin Doğu ve Batı kaynaklarından derlenmiş *Lugat-ı Târihiyye ve Coğrafîyye'si* (I-VII, İstanbul, 1299-1300), Şemseddin Samî'nin *Kâmûsü'l-a'lâm'ı* (I-VI, İstanbul, 1306-1316) ve Osmanlı sınırları içerisindeki coğrafi mevkiler için kolağası Ali Cevad'ın hazırladığı *Memâlik-i Osmaniyye'nin Târih ve Coğrafya Lugatı* (I-IV, İstanbul, 1311-1317)⁴⁶ bunlar arasındadır.⁴⁷

XIX. yüzyılın gittikçe hızlanan siyaset trafiğinde, daha ziyade askerî gayelerle ve genellikle yabancılar tarafından Osmanlı ülkeleri hakkında birçok da harita yapılmıştır.⁴⁸

***

Osmanlı coğrafya kaynaklarına genel olarak bakılacak olursa, ilk yüzyıllarda bir yandan İslâm coğrafyacılarının eserlerinin tercüme veya şerhi şek-

45 Bu yayında dikkat çeken husus, eser Londra'da ve Fransızca olarak hazırlandığı halde atlata hâlâ Batlamyus sistemine yer verilmesi, Copernicus nazariyesine hiç temas edilmeden âlemin merkezinde arzın bulunduğu ve güneşin onun etrafında döndüğünün anlatılmasıdır. Bu dönemde, Osmanlı tarih ve coğrafya ekolünün yaklaşımıyla hiç de bağdaşmayan ilgililerin bilgisizliğini ortaya koyan ilginç ve talihsiz bazı görüşler için bkz. C. İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, c. II, s. 241-244.

46 II. Meşrutiyet'ten sonra coğrafyanın okul programlarında yer alması ile birlikte Ali Cevad'ın bu temel eseri yanında müfredata uygun birçok coğrafya ders kitabı da yazdığı bilinmektedir. Ali Cevad ve eserleri hakkında bkz. M. Ak, "Ali Cevad", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, c. I, s. 201.

47 XIX. yüzyıl sonlarında coğrafya alanında, keyfiyet olarak özellik arzetmeseler de sayı itibarıyla birden bire yüzlerce eserin yazılmaya başlandığı görülmektedir. Coğrafya ile ilgili daha başka eserleri de bulunan Şirvanlı Ahmed Hamdi'nin (ö. 1307 [1890]) *Usûl-i Coğrafya-yı Kebîr ve Nüzhetü'l-büldân li-tenşiti'l-ehân* adlarını verdiği eseri, muhtevasıyla benzerleri arasında dikkat çekmekte ve öne çıkmaktadır. Eser ve muhtevası hakkında bkz. E. İhsanoğlu vd. (ed.), *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, İstanbul, 2000, c. I, s. 272-274.

48 İ. H. Akyol, "Tanzimat Devrinde Bizde Coğrafya ve Jeoloji", *Tanzimat I*, İstanbul, 1940, s. 511-571 (burada özellikle 534-544 sayfeleri arasında, hazırlanan haritalarla ilgili ayrıntılara yer verilmektedir); H. Dağtekin, "Bizde Tarih Haritacılığı ve Kaynakları Üzerine Bir Araştırma", *VIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 11-15 Ekim 1976, Bildiriler*, Ankara, 1981, c. II, s. 1141-1181.

linde eserler kaleme alınırken öte yandan müstakil ve kendine has özellikler taşıyan telif denemelerine teşebbüs edildiği görülecektir. Özellikle XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı siyasî tarihindeki canlılık, yaygınlık ve yoğunlukla orantılı olarak coğrafya çalışmaları da çeşitlenerek artmıştır. Nitekim bu dönemde yine tercümelere devam edilmekle birlikte, uzak memleketler, yeni keşifler, deniz coğrafyacılığı, seyahatnâmeler, şehir ve yollar, haritacılık ve genel mahiyette çalışmalara hız verilmiştir. Âşık Mehmed, Kâtib Çelebi, Evliya Çelebi ve Ebubekir b. Behram'ın eserleri ve İbrahim Müteferrika'nın faaliyetleri ile coğrafya telifatı zirveye ulaşmış, kendilerinden sonraki eserler için ilham kaynağı olmuşlardır. Ancak bu müsait ortamla yakalanmış olan seviye maalesef sonraki çalışmalarla korunamamıştır.⁴⁹

Osmanlı coğrafyasının doğrudan kaynakları olan bu seri eserlerin dışında, esasında siyasî gelişmelere yer veren kronikler, gazavatnâmeler, fetihnâmeler, menzîlnâmeler, ruznâmeler ve sefâretnâmelerin de coğrafi açıdan titizlikle incelenmesi bir ihtiyaç olarak görünmektedir.

***

Sadrazamlar, şeyhülislâmlar, kapdan-ı deryalar, dârüssaâde ağaları, alim ve şairler gibi birçok zümrenin biyografi kaynakları oluşurken, tarihî süreç içerisinde belirli bir disiplinle gittikçe zenginleşerek ve çeşitlenerek devam eden Osmanlı coğrafya çalışmaları bu şekilde özel bir kaynak serisi ile taçlandırılmamıştır.⁵⁰ Coğrafyacıların müstakil bir bölüm halinde kayda geçirilmesi ancak XX. yüzyılın başlarında Bursalı Mehmed Tahir tarafından gerçekleştirilmiştir.⁵¹

49 Bununla birlikte özellikle XIX. yüzyılda ders kitabı mahiyetinde yüzlerce eserin kaleme alınmış olması, aslında Osmanlı aydınlarının coğrafya konusuna duydukları ilginin derecesini göstermesi bakımından ilgi çekici bir husustur.

50 Osmanlı coğrafyacılığının bu zengin mahsulleri, bazı idarecilerle yazarların kendi merak ve ilgileriyle ortaya çıkmıştır. Zira coğrafyaya 1910 yılına kadar medrese ders programlarında resmî olarak yer verilmediği gibi, kütüphane kataloglarında da coğrafya eserleri genellikle tarih ve lugat kitapları arasında kayda geçirilmiştir. Bununla birlikte Osmanlı alimlerinde coğrafya bilincinin geliştiği, coğrafyanın mahiyeti ve önemi hakkında ciddi değerlendirmelerin yapıldığı da bilinmektedir. Osmanlılarda coğrafya ilminin gelişimi ve bu konudaki farklı görüşler için bkz. C. İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, c. II, s. 231-248.

51 Mehmed Tahir, Osmanlı yazarlarını ele aldığı eserinde tarihî geleneğe uygun olarak kronolojik sırayla müellifleri incelerken coğrafyacıları da anlatmıştır. Eserinin üçüncü cildinin *Osmanlı Müellifleri* şeklindeki unvanının altında da "Osmanlıların zuhûrundan zamânımıza kadar gelen ve mesleklerinde eser yazan Türk meşâyih, ulemâ, şuarâ ve üdebâ, müverrihîn, etibbâ, riyâziyyûn ve coğrâfiyyûnun muhtasar terceme-i halleriyle eserlerine dair ma'lûmât-ı kâfiyye hâvidir" şeklinde bir tanıtım cümlesine yer veren müellif, yedinci "fasl"ı "coğrâfiyyûn"a tahsis etmiştir (c. III, s. 313-326). "Te'lif ve tercemelerle başlıca âsâr" başlığı altında 171 eser sayılmıştır (c. III, s. 319-326). Bununla birlikte yazar bu bölüme başlarken sunulan bilgilerin kaynağını "maksadımızı min-vech te'min ettiği için bu faslı ayrıca yazmağa hâcet görmeyip fuzalâ-yı askeriyeden Necib Âsım 2

Osmanlı coğrafyacıları; tarihî gelişimi, türleri ve meydana getirdikleri eserleri sayılarak en sistemli şekilde, F. Taeschner tarafından, “Osmanlılar da Coğrafya” adıyla 1922 yılında tahrir dersi olarak sunulmuş, bu çalışma daha sonra Almanca ve Türkçe olarak yayınlanmıştır.⁵² İstanbul kütüphanelerinde inceleme yapmadığı için zaman zaman bazı müellifleri karıştırdığı ve bazı önemli nüshalardan habersiz olduğu görülse de,⁵³ bu çalışma, sonraki Osmanlı coğrafya çalışmaları için müracaat kaynağı olmuş, plan ve muhtevasıyla takip edilmiştir.

Adnan Adıvar önce Fransızca olarak Paris’te (1939) kaleme aldığı *Osmanlı Türklerinde İlim* adlı eserinde bilim tarihi için önemli malzemeyi sunarken, özellikle eserin IV. bölümünü “XVI. Yüzyıl ve Deniz Coğrafyacıları” başlığı ile doğrudan coğrafya çalışmalarına tahsis etmiştir.⁵⁴

Osmanlı coğrafya eserlerinin genel olarak ele alınmasına daha sonra da devam edilmiş ve İ. H. Akyol⁵⁵ ve C. Türkay,⁵⁶ çalışmalarında daha çok F. Taeschner’in planına sadık kalmışlar, bu bilgileri bazı ayrıntılarla geliştirmişlerdir. C. Türkay, Osmanlı döneminde yazılan coğrafya eserlerinin envanteri mahiyetindeki ilk eserini,⁵⁷ İstanbul kütüphanelerinde mevcut coğrafya kitaplarına tahsis etmiştir.

Z. Velidî Togan, tarih usûlünü ele aldığı eseri *Tarihte Usûl*’de (İstanbul, 1950), 1. Ek olarak Türk tarihine ait kaynakları incelemiş ve buradaki 10. ve 11. kısımları, “Tarihî Coğrafyaya Ait Eserlerden Türk Tarihiyle İlgili Olanları” (s. 243-246) ve “Türk Tarihiyle İlgisi Olan Seyahat Kitapları” (s. 246-261) başlıkları altında, Osmanlı dönemi de dahil olmak üzere coğrafyaya ayırmıştır.

Beyefendinin nüsha-i fevka'l-âde ile neşr ettikleri makâleleri aynen nakl edildi. Fakat bazı maddeleri taraf-ı âcizânemden ilâveten tavih olundu” şeklinde göstermektedir.

Mehmed Tahir bu sahada ilk olmanın sebep olduğu olumsuzlukla maalesef bu önemli eserinde birtakım kayda değer yanlışlıklar da yapmış, bazen farklı iki ismin aynı şahıs olduğu hatasına düşmüştür. Aşık Mehmed örneği için bkz. M. Ak, “Aynı Adı Taşıyan İki Osmanlı Müellifi (Aşık Mehmed b. Ömer)”, *İlmi Araştırmalar*, sy. 1, İstanbul, 1995, s. 9-14.

52 “Die geographische Literature der Osmanen”, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, sy. 77, 1923, s. 31-80; “Osmanlılarda Coğrafya”, trc. Hâmid Sadî, *Türkiyat Mecmuası*, sy. 2, 1928, s. 271-314.

53 Nitekim çalışmayı Türkçe’ye çeviren Hâmid Sadî gördüğü tenakuz ve eksiklikleri “mütercim” imzasıyla yeri geldikçe göstermiştir.

54 Daha sonra gerçekleşen çalışmalarla tashih ve ikmale ihtiyaç gösteren A. Adıvar’ın sunduğu bilgiler eserin dördüncü baskısı sırasında A. Kazancıgil ve S. Tekeli tarafından notlarla desteklenmiştir (*Osmanlı Türklerinde İlim*, hzr. A. Kazancıgil ve S. Tekeli, İstanbul, 1982⁴).

55 “Tanzimat Devrinde Bizde Coğrafya ve Jeoloji”, *Tanzimat I*, s. 511-571.

56 *Osmanlı Türklerinde Coğrafya*, İstanbul, 1959.

57 *İstanbul Kütüphanelerinde Osmanlılar Devrine Aid Türkçe-Arabça-Farsça Yazma ve Basma Coğrafya Eserleri Bibliyografyası*, İstanbul, 1958.

*İslâm Ansiklopedisi ve Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'*ndeki "Coğrafya" maddesi içerisinde Osmanlı coğrafyacılığının gelişimi ve meydana getirilen eserler değerlendirilmiştir.⁵⁸

Yeni Türkiye Yayınları tarafından çıkarılan *Osmanlı* adlı ansiklopedinin VIII. cildi "Bilim" cildi itibar edilmiş ve bir bölümü de Osmanlı coğrafyasına ayrılarak bu alanla ilgili künyeleri ekteki bibliyografyada görülebilecek olan çeşitli çalışmalara yer verilmiştir.

Cevat İzgi (ö. 1995), Osmanlı medreselerinin eğitim tarihindeki yeri ve önemini göstermeyi amaçladığı eseri *Osmanlı Medreselerinde İlim*'de (İstanbul, 1997), bilim dallarında özelleşerek çok ayrıntılı ve eserlerin nüshalarının görülmesiyle elde edilmiş araştırma sonuçlarına yer vererek önemli bir malzeme ortaya koymuştur. Coğrafya, iki ciltlik eserin ikinci cildinde incelenmiştir. Burada, önce Osmanlı medreselerinde coğrafya eğitiminin niteliği ve zamanlaması üzerinde durulup yüzyıllar içerisinde Osmanlı aydınlarının coğrafyaya bakışları tanıtılmış, daha sonra kronolojik sırayla 27 temel esere yer verilmiştir. Ayrıca her bilim dalının özet olarak değerlendirildiği "Sonuç" kısmında, yine "coğrafya" girişiyle bu alandaki bilgiler özetlenmiştir (c. II, s. 229-285).

Çalışmalarının büyük bir kısmını bilim tarihi ve coğrafya alanına hasretmiş olan Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı* adını taşıyan eserinde (İstanbul, 1988), "Osmanlı Coğrafyacıları" şeklinde özel bir başlık ayırmamış olsa da kronolojik sırası geldiğinde temas etmek suretiyle Osmanlı coğrafyacılarını da ele alıp tanıtmıştır.

Türk bilim tarihinin önemli kaynak ve başvuru eserlerini ilgililerle buluşturan İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), literatür serisinden olmak üzere coğrafya telifatını da *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi* adıyla (2 cilt, İstanbul, 2000) geniş bir şekilde değerlendiren bir yayın gerçekleştirmiştir. Burada giriş kısmı olarak bazı temel bilgiler verildikten sonra, coğrafya eserlerinin ilgili oldukları bölgelere, yazıldıkları ve daha sonra çevrildikleri dillere göre tasnifi yapılmış, grafik ve tablolarla Osmanlı coğrafya literatürüne ait bazı istatistiklere yer verilmiştir. Nihayet kronoloji sırasıyla 441 ayrı müellifin pek çok eseri muhteva ve künyeleri ile tanıtılmaya çalışılmıştır.⁵⁹

Osmanlı coğrafyacılığı ve bu alanda meydana getirilen eserler, bu gibi genel yazılarla değerlendirilirken sahip olduğu önemle orantılı şahsî araş-

58 J. H. Kramers, "Coğrafya", (tevsî eden: İ. Hakkı Akyol), *İA*, c. III, s. 202-220; "Coğrafya (Osmanlılar Dönemi)", *DİA*, c. VIII, İstanbul, 1993, s. 62-66.

59 Osmanlı coğrafya çalışmaları için vazgeçilmez bir başvuru eseri olan bu çalışmada, eserler sayılırken onlarla ilgili yapılan son çalışmaların tespitine özel bir ilgi gösterilmediği, özellikle Osmanlı coğrafya tarihi hakkındaki doktora seviyesindeki araştırmalara yer verilmediği görülmektedir.

tırma ve incelemelerin yoğun bir şekilde gerçekleştirilmediği de görülmektedir. Osmanlı coğrafyacılığının esef verici bir talihsizliği de, mirasçılarının kendileriyle ilgilenmiyor olmasıdır. Zira, Osmanlı coğrafya kaynaklarının esasında coğrafya alanı uzmanlarınca ele alınıp değerlendirilmesi gerekirken, bugünkü yüksek öğrenimimizde maalesef coğrafya bölümlerinde bu kaynaklara ulaşmayı temin edecek Osmanlı Türkçesi derslerine bile yer verilmediği bilinmektedir. Bu eksikliğin bir an önce giderilmesi temennisi ile, ikinci bir eksikliğe dikkat çekmek yerinde olacaktır: Osmanlı coğrafyacılığı ve eserleri konusunda inceleme yapan diğer bir araştırmacı grubun da, ilgileri genel anlamda takdir edilecek olan dil ve edebiyat, sanat tarihi vb. gibi coğrafya açısından yan dal sayılacak araştırmacılar olduğudur. Disiplinlerin net olarak belirmediği eğitim hayatımızda Osmanlı coğrafyacılığının asıl sorumluluğu Osmanlı tarihçileri üzerine düşmüş ve bu konudaki önemli araştırmalar yine onlar tarafından meydana getirilmiştir.

Osmanlı Coğrafya Eserleri Üzerine İnceleme ve Araştırmalar

- Günaltay, M. Şemseddin, *İslâm'da Tarih ve Müverrihler*, İstanbul Yayınları, 1339.
- Selen, Hâmid Sadî, "Menâzırı'l-'avâlim", *Anadolu Mecmuası*, c. I, sy. 1, 1340, s. 15-20.
- Selen, Hâmid Sadî, "Muhtelif Devirlerde Anadolu'nun Yolları ve Cihan Münâkalâtına Nazaran Vaziyeti", *Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, c. V, sy. 1-2, 1926, s. 96-108.
- Selen, Hâmid Sadî, "Anadolu'dan Geçen Kadim Transit Yolları", *Türk Yurdu*, sy. 5, 1928, s. 360-367.
- Abdurrahman Abdî, *Acâib-i Uzmâ*, TSMK-Revan Ktb., nr. 1639.
- Abdülkerim b. Hüseyin el-Amasî, *Tezkiretü'l-ekâlîm*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, nr. K. 316.
- Acaroğlu, Türker, *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Ankara, 1988.
- Adıvar, A. Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim*, Yay. Hızr.: A. Kazancıgil ve S. Tekeli, İstanbul 1982. (Burada özellikle XVI. yüzyıl ve deniz coğrafyacılarına uzun bir bölüm ayrılmıştır (s. 71-125)).
- Afetinan, A., "Un Amiral, géographe turc du XVIe siècle, Piri Reis, auteur de la plus ancienne cart de l'Amerique", *Bulleten*, I, Ankara, 1937, s. 519-523.
- Afetinan, A., *Pirî Reis'in Amerika Haritası (1513)*, Ankara: TTK Yayınları, 1954.
- Afetinan, A., *Pirî Reis'in Hayatı ve Eserleri: Amerika'nın En Eski Haritaları*, Ankara: TTK Yayınları, 1974.
- Afyoncu, Erhan, *Necati Efendi, Tarih-i Kırım (Rusya Sefaretnâmesi)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- Afyoncu, Erhan, "Osmanlı Siyasî Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)*, İstanbul, 2003, c. I, sy. 2, s. 101-172.

- Ağarı, Murat, *İslâm Coğrafyacılığı ve Müslüman Coğrafyacılar -Doğuşu, Gelişimi ve Temsilcileri-*, İstanbul, 2002.
- Ahmed Bîcân, *'Acâyibü'l-mahlûkât*, Süleymaniye-Saliha Hatun Ktb., nr. 110.
- Ahmed Bîcân, *Dürr-i Mekkûn*, Süleymaniye-Saliha Hatun Ktb., nr. 112; *Dürr-i Mekkûn, Saklı İnciler*, Yay. Hızr.: N. Sakaoğlu, İstanbul, 1999.
- Ahmed Rifat, *Lugat-ı Târihiyye ve Coğrafiyye*, I-VII, İstanbul, 1299-1300.
- Ak, Mahmut, *Âşık Mehmed ve Menâzirü'l-avâlim'i*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, 1990. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Genel Kitaplık, nr. YLT E 43.
- Ak, Mahmut, "Menâzirü'l-avâlim ve Kaynağı Takvîmü'l-büldân", *Prof. Dr. Bekir Kütkoğlu'na Armağan*, İstanbul, 1991, s. 101-120.
- Ak, Mahmut, "Coğrafya (Osmanlılar Dönemi)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1993, c. VIII, s. 62-66.
- Ak, Mahmut, "Aynı Adı Taşıyan İki Osmanlı Müellifi (Aşık Mehmed b. Ömer)", *İlmî Araştırmalar*, sy. 1, İstanbul, 1995, s. 9-14.
- Ak, Mahmut, "Osmanlı Coğrafyasında İki Yer Adı (Bahr-i Kulzüm / Kurzüm) Üzerine", *İlmî Araştırmalar*, sy. 2, İstanbul, 1996, s. 7-12.
- Ak, Mahmut, *Menâzirü'l-avâlim (Tahlil-Metin)*, yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 1997, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Genel Kitaplık, nr. Dr. TE 116.
- Ak, Mahmut, "Aşık Mehmed'e Göre Memleketi Trabzon ve Havalisi", *Bir Tutkudur Trabzon*, İstanbul, 1997, s. 181-206.
- Ak, Mahmut, "İslâm Coğrafyacılarına Göre Trabzon", *Trabzon Tarihi Sempozyumu, 6-8 Kasım 1998, Bildiriler*, Trabzon 1999, s. 23-34.
- Ak, Mahmut, "Abdüllatif Râzî", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. I, s. 61-62.
- Ak, Mahmut, "Ahmed (Tunuslu, Hacı)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. I, s. 102-104.
- Ak, Mahmut, "Ali Cevad", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. I, s. 201.
- Ak, Mahmut, "Ali Ekber Hitâî", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. I, s. 208-209.
- Ak, Mahmut, "Ebubekir Dimaşki", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. I, s. 386-388.
- Ak, Mahmut, "Emir Mehmed Suudî", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. I, s. 402-403.
- Ak, Mahmut, "Evliya Çelebi", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. I, s. 426-428.
- Ak, Mahmut, "Pirî Reis", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. II, s. 439-440.
- Ak, Mahmut, "Seydi Ali Reis", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. II, s. 525-527.
- Ak, Mahmut, "Seyfi Çelebi", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. II, s. 527.

- Ak, Mahmut, "Feridun Ahmed Bey", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. I, s. 453-454.
- Ak, Mahmut, "İbrahim Hamdi (Uluslu)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. I, s. 628-629.
- Ak, Mahmut, "Kâtip Çelebi", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. II, s. 20-22.
- Ak, Mahmut, "Mahmud Şirvanî", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. II, s. 74.
- Ak, Mahmut, "Mehmed (Âşık)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. II, s. 100-101.
- Ak, Mahmut, "Mehmed Hanefi (Âşık)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. II, s. 143.
- Ak, Mahmut, "Yahya Gaffarî", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, c. II, s. 665-666.
- Ak, Mahmut, "Hind Donanması Kaptanı ve Bahriye Müellifi Piri Reis" *Osmanlı*, c. VI-II, Ankara: Yeni Türkiye Yay; 1999, s. 372-377.
- Ak, Mahmut, "Osmanlı Coğrafyası" (Türkçe ve İngilizce), *Türk Dünyası Kültür Atlası: Osmanlı Dönemi*, c. I, İstanbul: 1999, s. 138-163.
- Ak, Mahmut, "Menâzirü'l-Avâlim", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, c. II, s. 4-5, 2000, s. 291-306.
- Ak, Mahmut, "İbrahim Hamdi", *DİA*, c. XXI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2000, 314-316.
- Ak, Mahmut, "Bartınlı İbrahim Hamdi ve Atlas'ı", *Türk Tarih Kurumu Belleten*, c. LXIV, sy. 239, 2000, s. 69-87.
- Ak, Mahmut, "İklim", *DİA*, c. XXII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2000, s. 28-30.
- Ak, Mahmut, "Piri Reis (1470?-1554)", *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 2002, c. XI, s. 313-319.
- Ak, Mahmut, "Bir Osmanlı Seyyahının Rumeli İzlenimleri", *II. Uluslararası Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Sempozyumu*, Tiran /Arnavutluk, 04-07 Aralık 2003 (basılıyor).
- Ak, Mahmut, "The Rumelian Impressions of an Ottoman Traveler", *Second International Symposium on Islamic Civilisation in the Balkans, Trana, Albania, 4-7 December 2003, Abstracts*, İstanbul, 2003, s. 2.
- Aka, İsmail (tanıtıcı), "Seyyid Ali Ekber Hitâyî, Hitây-nâme, yay.: İrec Afşar", *Belleten*, Ankara, 1986, c. L, sy. 197, s. 603-605.
- Akalay, Zeren, "Minyatürlü Bir Coğrafya Kitabı", *Kültür ve Sanat*, sy. 4, İstanbul, 1976, s. 60-71.
- Akçura, Yusuf, *Piri Reis Haritası Hakkında İzahname*, İstanbul, 1935.
- Akçura, Yusuf, *Piri Reis Haritası*, İstanbul, 1966.
- Akpınar, Tahsin, "Mehmed Emin Bey'in Asya-yı Vusta'ya Seyahati", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1978, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 2994.
- Aksoy, Hasan, "Türk Edebiyatında Fetihnâmeler", *Türkler*, c. XI, s. 800-805, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 2002.
- Aktepe, M. Münir, *Mehmed Emnî Beyefendi (Paşa)'nin Rusya Sefareti ve Sefâretnâmesi*, Ankara, 1974; 1989.

- Akyol, İ. Hakkı, "Tanzimat Devrinde Bizde Coğrafya ve Jeoloji", *Tanzimat I*, İstanbul, 1940, s. 511-571.
- Albrecht, Edelgard, *Ortsnamen Serbiens in Türkischen Geographischen Werken des XVI-XVIII. Jahrhunderts*, Münih, 1975.
- Algül, Ahmet, "Menazil-i Hac", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1973, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 2148.
- Ali b. Abdurrahman, *'Acâyibü'l-mahlûkât*, İ.Ü. Ktb., TY, 524.
- Ali Cevad, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Târih ve Coğrafya Lugatı*, c. I-IV, İstanbul, 1311-1317.
- Ali Ekber Hıtâyî, *Kanunnâme-i Hıtâ ve Hotan ve Çin ve Maçın*, Süleymaniye-Âşir Efendi Ktb., nr. 249.
- Âlî Mustafa Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, Süleymaniye-Nuruosmaniye Ktb., nr. 3409; c. I, İstanbul, 1277.
- Ali Suad, *Seyahatlerim*, hzr. A. Özalp, İstanbul, 1996.
- Allibert, C., "Une Description Turque de l'Océan Indien au XVIe siècle: l'Océan Indien Occidental dans le Kitab-i Bahriye de Piri Re'is (1521)", *Études Océan Indien*, sy. 10, 1988, s. 9-51.
- Almagia, Roberto, "Il Mappamondo di Piri Reis e Carta di Colombo del 1498", *Bollettino della Reale Società Geografica Italiana, Serie VI*, sy. 11, 1934, s. 442-449.
- Anadolu'da Tarihi Yollar ve Şehirler Semineri, 21 Mayıs 2001, Bildiriler*, İstanbul, 2002.
- Andı, M. Fatih, *Bir Osmanlı Bürokratının Avrupa İzlenimleri*, İstanbul, 2002.
- Andreades, E., "E Perifagefe tes Kuprou apo ton Piri Reis", *Kupriakai Spoudai*, sy. 44, 1980, s. 107-122.
- Arıkan, Zeki, "Evliya Çelebi'nin Elmalı-Alanya Yolculuğu", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 4, 1989, s. 185-213.
- Arnold, David, *Coğrafi Keşifler Tarihi (1400-1600)*, trc. O. Bahadır, İstanbul, 2001.
- Asiltürk, Baki, *Osmanlı Seyyahlarının Gözüyle Avrupa*, İstanbul, 2000.
- Âşık Mehmed b. Ömer, *Menâzirü'l-'avâlim*, Süleymaniye-Hâlet Efendi Ktb., nr. 616.
- Atsız, Bedriye, *Ahmed Resmî Efendi'nin Viyana ve Berlin Sefaretnâmeleri*, İstanbul, 1980.
- Atsız, *Evliya Çelebi Seyahâtnamesi'nden Seçmeler*, Türk Klasikleri: 26, İstanbul, 1990.
- Ayan, Ayla, "Kefeli İbrahim Efendi'nin Tevarih-i Tatar'ına Göre Tagistan, Moskov ve Deşt-i Kıpçak Ülkeleri", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1972, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 2038.
- Aybar, Muharrem, "Menâzirü'l-'avâlim'in vr. 43a-49a Arası Metni", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yeniçağ Tarihi 1977, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 2727.
- Ayça, Muazzez, "XVI. Asra Kadar Anadolu'nun Tarihi Büyük Yolları", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1945, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 349.
- Aydoğan, Metin, "Menâzirü'l-'avâlim'in (Mehmed b. Ömer'in, Halet Ef. Küt. nr. 616) vr. 1b-25a Arası Metin ve İndeksi", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yeniçağ Tarihi, 1974, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 2469.

- Aygün, Abdurrahman, "Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki Coğrafi Eserler ve Haritalar", *Haritacılar Mecmuası*, c. IV, sy. 13, Ankara, 1933, s. 108-113.
- Aygün, Abdurrahman, "Türkiye'de İlk Harita Basımı ve İlk Asri Matbaa", *Haritacılar Mecmuası*, c. IV, Ankara, 1934, s. 83-88.
- Aygün, Abdurrahman, "Türk Haritacılığının Tarihçesi", *Haritacılar Mecmuası*, c. VI-II, Ankara, 1935, s. 6-16.
- Aykut, Nezihi, "IV. Murad'ın Revan Seferi Menzilnamesi", *İÜEF Tarih Dergisi*, sy. 34, 1984, s. 183-247.
- Babinger, F., "Ein Türkischer Stiftungsbrief des Nerkesi vom Jahre 1029/1620", *Mitteilungen zur Osmanischen Geschichte*, sy. 1, Viyana, 1922, s. 151-166.
- Babinger, F., "Paralipomena", *Der Islam*, sy. 12, Leipzig, 1922, s. 101-109.
- Babinger, F., *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, trc. C. Üçok, Ankara, 1982.
- Babinger, F., "Seyyid Nuh and his Turkish Sailing Handbook", *Imago Mundi*, sy. 12, 1955, s. 180-182.
- Bağdadlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifin Esmâü'l-müellifin ve Âsârü'l-musannifin*, c. I-II, İstanbul, 1951-1955.
- Bağdadlı İsmail Paşa, *Keşfü'z-zunûn Zeyli: İzâhu'l-meknûn fi'z-zeyl alâ Keşfi'z-zunûn an-esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, c. I, İstanbul, 1972.
- Bahr-i Sefîd Kılavuzu, Adalar Denizine Âid*, İstanbul, 1331.
- Bahriye İşâretnâmesi*, İstanbul Üniversitesi Ktb., TY 1311.
- Barthold, W., *İslâm Medeniyeti Tarihi*, (Başlangıç, İzah ve İlaveler: M. F. Köprülü), 6. baskı, Ankara 1984. Burada deniz yolları ve bazı Osmanlı coğrafyacılarına da yer verilmektedir (s. 224-236).
- Batislam, H. Dilek, "Musavver Hindistan Seyahatnamesi", *Toplumsal Tarih Dergisi*, c. VIII, sy. 48, İstanbul, 1997, s. 62-64.
- Bausani, A., "L'Italia nel Kitab-i Bahriyye di Piri Reis", *Il Veltrò*, c. XXIII, sy. 2-4, 1979, s. 173-196.
- Bausani, A., "Le Coste Toscane nel Kitab-i Bahriyye di Piri Reis", *Studia Turcologica Memoriae Alexii Bombaci dicata, I.U.O.*, Naples: Istituto Universitario Orientale, 1982, s. 29-40.
- Bausani, A., "La Costa Campana da Napoli a Policastro nel Portolano di Piri Reis (1521/1527)", *Annali della Facolta di Scienze Politiche (Universita di Cagliari)*, sy. 9, 1983, s. 71-80.
- Bausani, A., "Le Coste Della Penisola Salentina nel Portolano di Piri Reis", *Studi in onore di Francesco Gabrieli nel suo ottantesimo compleanno*, Rome: Università di Roma "La Sapienza", Dipartimento di Studi Orientali, 1984, s. 53-59.
- Bausani, A., "La Costa Muggia-Trieste-Venezia nel Portolano (1521-27) di Piri Reis", *Studi arabo-islamic in onore di Roberto Rubinacci nel suo settantesimo compleanno*, Naples: Istituto Universitarion Orientale, 1988, s. 65-69.
- Baybal, M. Sami, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Anadolu'da Yaşayan Gayrimüslimlerin Durumları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- Beyerle, G., "Hungarian History According to Evliya Celebi", *Journal of Turkish Studies*, sy. 8, 1984, s. 21-24.

- Bayır, Önder, "Avrupa-yı Osmanî, Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Rumeli Toprakları", *Rumeli Kültürü*, sy. 6-7, İstanbul, 2003, s. 42-63.
- Baykara, Tuncer, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş, I, Anadolu'nun İdarî Taksimatı*, Ankara, 1988.
- Baykara, Tuncer, *Hınıs ve Malazgird Sancakları Yer Adları (XVI. Yüzyıl)*, Ankara, 1991.
- Bayram, Fatih, "Ebubekir Ratib Efendi as an Ottoman Envoy Knowledge between the East and West", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Bilkent Üniversitesi, 2000.
- Bayram, Feza, "Evliya Çelebi Seyahatnamesinin Türk Kütüphaneciliği, Hat Sanatı ve Yazı Gereçleri Yönünden İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.
- Baysun, M. Cavid, "Evliya Çelebi", *İA*, c. IV, s. 400-412.
- Baysun, M. Cavid, "Evliya Çelebi'ye Dair Notlar", *Türkiyat Mecmuası*, sy. 12, 1955, s. 257-264.
- Baytop, Turhan, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Ankara, 1994.
- Bediz, D., "19. Asırda Türkiye'nin Coğrafya Sahasındaki Büyük Hamlesi ve Milletlerarası Bir Yarışmada 90. Yıldönümü", *A.Ü. DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, c. I, Ankara, 1966, s. 17-24.
- Belgatay, Atilla, "Seydi Ali Reis'in Mir'atü'l-Memalik'inin İndeksi", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1971, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 1890.
- Berk, Ufuk, "Mehmed Emin Bey'in Asya-yı Vusta'ya Seyahati (201-235)", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1978, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 2828.
- Beşevliev, B., "Die Nord- und West-Schwarzmeerküste nach einer Osmanischen Karte des 18. Jahrhunderts", *Materiala Turcica*, sy. 7-8, 1982, s. 72-112.
- Beydilli, Kemal (hızr.), *Bir Yeniçerinin Hatıratı*, İstanbul, 2003.
- Bianchi, M., *Itinéraire de Constantinople à la Mecque traduction de l'ouvrage turc: Kitab Menâsik el-Hadj*, Paris, 1826.
- Bijişkyan, P. Minas (Trabzonlu), *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası, 1817-1819*, tercüme eden ve notlandıran: H. D. Andreasyan, İstanbul, 1969.
- Birken, Andreas, *Die Provinzen des Osmanischen Reiches*, Wiesbaden, 1976.
- Bittner, Maximilian "Zum 'Indischen Ocean des Seidî 'Alî, Bemerkungen zu einer Uebersetzung aus dem Türkischen", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, sy. 10, Viyana, 1896, s. 21-35.
- Bittner, Maximilian, (trc.), *Die topographischen Capitel des indischen Seespiegels Mohit*, Mit einer Einleitung sowie mit 30 Tafeln versehen von Wilhelm Tomaschek, Festschrift zu Erinnerung an die Eröffnung des Seeweges nach Ostindien durch Vasco da Gama (1497), herausgegeben von der K. K. Geographischen Gesellschaft in Wien, Wien 1897.
- Bilge, Mustafa, "İbnü'l-Verdî", *DİA*, c. XXI, İstanbul, 2000, s. 238-239.
- Binbaşı M. Nasrullah, Kolağası M. Rüşdü ve Mülazım M. Eşref, *Osmanlı Atlası*, hızr. R. Tekin ve Y. Baş, İstanbul, 2003.

- Bleischteiner, R., "Die Kaukasischen Sprachproben in Evliya Celebi's Seyahatname", *Caucasica*, sy. 11, 1934, s. 84-126.
- Boeschoten, H. E., "A Short Sample of Seventeenth-Century Venetian Italian in Evliya Celebi's Seyahatname", *Journal of Turkish Studies*, sy. 14, 1990, s. 139-146.
- Bombacı, A., "Il Viaggio in Abissinia di Evliya Celebi (1673)", *Annali, Istituto Orientale di Napoli*, sy. 2, 1943, s. 259-275.
- Bonelli, Luigi, "Del Muhît o 'Descrizione dei mari delle Indie' dell'ammiraglio turco Sîdî 'Alî detto Kâtib-i Rûm", *Rendiconti della Reale Accademia dei Lincei, Classe di Scienze Morali, Storiche e Filologiche, Serie quinta*, c. III, Roma, 1894, s. 751-777.
- Bonelli, Luigi, "Ancora del Muhît o 'Descrizione dei mari delle Indie' dell'ammiraglio turco Sîdî 'Alî detto Kâtib-i Rûm", *Rendiconti della Reale Accademia dei Lincei, Classe di Scienze Morali, Storiche e Filologiche, Serie quinta*, c. IV, Roma, 1895, s. 36-51.
- Bostan, İdris, "Piri Reis'in Kitab-ı Bahriye'sinde Bulunan Tersane-i Amire Planları", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c. I, sy. 2, 1988, s. 67-68.
- Bostan, İdris, "Kıbrıs Sefer Günlüğü ve Osmanlı Donanması'nın Sefer Güzergâhı", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, İstanbul, 2001, s. 11-38.
- Bostan, İdris ve A. Kurumahmut (ed.), *Haritalar ve Coğrafya Eserlerine Göre Ege Denizi ve Ege Adaları*, Ankara, 2003.
- Braunlich, E., "Zwei türkische Weltkarten aus dem Zeitalter der großen Entdeckungen", *Berichte über die Verhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Philosophisch-historische Klasse*, sy. 89, Leipzig, 1937, s. 1-29.
- Brice, W., *The Aegean Sea Chart of Mehmet Reis İbn Menemenli*, İng. trc. C. Imber, nşr.: R. Lorch, Manchester, 1972.
- Bruinessen, Martin van ve Hendrik Boeschoten, *Evliyâ Çelebi in Diyarbekir, The Relevant Section of Seyahatname, edited with Translation Commentary and Introduction*, Leiden, New York, Kobenhavn ve Köln, 1988.
- Buğday, Korkut M., *Evliyâ Çelebis Anatolienreise aus dem dritten Band des Seyâhatname, Edition, Übersetzung und Kommentar*, Leiden, New York ve Köln: E. J. Brill, 1996.
- Bulut, C., "Evliya Celebi und die Inschrift von Adana", *Journal of Turkology*, c. I, sy. 2 1993, s. 195-201.
- Canan, Hüsametdin, "Mehmed Emin Bey'in Asya-yı Vusta'ya Seyahati (235-275)", *Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi*, 1978, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 2825.
- Ciercierska, T., "Extraits de Fragments du Siyahatname d'Evliya Celebi Concernant l'Afrique Noire", *Folia Orientalia*, sy. 6, 1964, s. 239-244.
- Cirillo, P., "Evliya Celebi in Egitto: il Viaggio da Rosetta al Cairo", *Annali: Istituto Universitario Orientale*, c. LIII, sy. 1, 1994, s. 1-34.
- Cice, Celil, "Ahmed Resmî Efendi'nin "Eflak Coğrafyası" Adlı Eserinin Tahlili", *Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi*, 1970, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 1553.

- Conti Rossini, C., "Un Portulano turco", *Bollettino della Società Geografica Italiana, Serie III*, sy. 10, Roma, 1897, s. 444-450.
- Coşkun, Fatih, "Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi Işığında XVII. Yüzyıl Türk Müziği", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Coşkun, Menderes, "Osmanlı Türkçesiyle Kaleme Alınmış Hac Seyahatnameleri – I", *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları*, sy. 24, 2000, s. 91-108.
- Coşkun, Menderes, *Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nâbi'nin Tuhfetü'l-Harameyn'i*, Ankara, 2002.
- Crane, H., "Evliya Celebi's Journey through the Pamphylian Plain in 1671-72", *Muqarnas*, sy. 10, 1993, s. 157-168.
- Çam, Haydar, "Kâtip Çelebi'nin Eserlerinde Türkiye Dışındaki Türklerle İlgili Kısımlar", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1967, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 1051.
- Çeçen, Kâzım, "XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Yollar, Köprüler, Menzilhaneler, Derbent Teşkilâtı ve Haberleşme", K. Çeçen (ed.), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doruğu, 16. Yüzyıl Teknolojisi*, İstanbul, 1999, s. 187-214.
- Çelebioğlu, Âmil, "Ahmed Bican", *DİA*, c. II, 1989, s. 49-51.
- Çığ, M. İlmiye, "Piri Reis Haritası Üzerinde Amerika'da Yapılan Geniş ve Derin Çalışmaları İçeren *The Maps of the Ancient Sea Kings* (Eski Deniz Krallarının Haritaları) Kitabının Türkçe Özeti (1 Harita ile birlikte)", *Belleten*, c. LVI, sy. 216, Ankara, 1992, s. 405-435.
- d'Avezac, M. A. P., "Note sur une Mappemonde turke du XVIe siècle conservée à la Bibliothèque de Saint-Marc à Venise", *Bulletin de la Société de Géographie*, 5eme série, sy. 10, Paris, 1865, s. 675-757.
- d'Avezac, M. A. P., "Note sur une Mappemonde turque du XVIe siècle conservée à la Bibliothèque de Saint-Marc à Venise", *Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, sy. 1, Paris, 1865, s. 398-403.
- Dağlı, Yücel, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin 1. Cildindeki Yer ve Şahıs İsimleri İndeksi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.
- Dağlı, Yücel, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Trabzon", *Trabzon Tarihi Sempozyumu, 6-8 Kasım 1998, Bildiriler*, Trabzon, 1999, s. 287-302.
- Dağlı, Yücel, "Evliya Çelebi, Hayatı ve Seyahatnâmesi", *Osmanlı*, c. VIII, Ankara, 1999, s. 344-354.
- Dağlı, Yücel (hızr.), *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi, 3. Kitap*, İstanbul, 2000.
- Dağlı, Yücel ve S. A. Kahraman (hızr.), *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi, 4. Kitap*, İstanbul, 2001.
- Dağlı, Yücel ve S. A. Kahraman (hızr.), *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi, 6. Kitap*, İstanbul, 2002.
- Dağlı, Yücel ve S. A. Kahraman (hızr.), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, I-II*, İstanbul, 2003.
- Dağlı, Yücel, S. A. Kahraman ve İ. Sezgin (hızr.), *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi, 5. Kitap*, İstanbul, 2001.

- Dağlı, Yücel, S. A. Kahraman ve R. Dankoff (hızr.), *Evlîyâ Çelebi Seyahatnamesi*, 7. Kitap, İstanbul, 2003.
- Dağlı, Yücel, S. A. Kahraman ve R. Dankoff (hızr.), *Evlîyâ Çelebi Seyahatnamesi*, 8. Kitap, İstanbul, 2003.
- Dağtekin, Hüseyin, "Bizde Tarih Haritacılığı ve Kaynakları Üzerine Bir Araştırma", *VIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 11-15 Ekim 1976, Bildiriler*, c. II, Ankara, 1981, s. 1141-1181.
- Dağtekin, Hüseyin, "Osmanlı Atlası (1300-1453)", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1940, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 235.
- Danışman, Zuhuri, *Evlîyâ Çelebi Seyâhatnâmesi, Mehmed Zillî oğlu Evliya Çelebi*, I-II, III-XI, XII-XV, İstanbul, 1969; 1970; 1971.
- Dankoff, Robert, "The Languages of the World According to Evliya Celebi", *Journal of Turkish Studies*, sy. 13, 1989, s. 23-32.
- Dankoff, Robert, *Evlîyâ Çelebi in Bitlis*, The Relevant Section of Seyahatname, edited with Translation Commentary and Introduction, Leiden, New York, Kobenhavn ve Köln, 1990.
- Dankoff, Robert, *An Evliya Çelebi Glossary Unusual, Dialectal and Foreign Words in the Seyahat-name, Sources of Oriental Languages & Literatures 14*, Harvard Üniversitesi Basımevi, 1991.
- Dankoff, Robert, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü*, çev. Semih Tezcan, İstanbul: Mehmet Ölmez Yayınları, 2004.
- Darkot, Besim, "Türkiye Coğrafyasının Kuruluşuna Bir Bakış", *İÜEF Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, sy. 1, 1951, s. 59-62.
- Demir, Remzi, *Mustafa Sâmî Efendi Avrupa Risâlesi*, Ankara, 1996.
- Demir, Remzi, "Târîh-i Hind-i Garbî'de Hint Okyanusu, Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı ile İlgili Düşünceler", *Osmanlı*, c. VIII, s. 355-371.
- Demircanlı, Y. Yoldaş, *İstanbul Mimârisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyâhat-nâmesi*, İstanbul, 1989.
- Deniz, Gürbüz, "Kâtib Çelebi", *Osmanlı*, c. VIII, Ankara, 1999, s. 123-131.
- Denny, J., "Les Pérégrinations du Muezzin Evliya Tchelebi en Roumanie (XVIIe siècle)", *Melange Iorga*, 1933, s. 199-215.
- Denny, W. B., "A Sixteenth-Century Architectural Plan of İstanbul", *Ars Orientalis*, sy. 8, 1970, s. 49-63.
- Develi, Hayati, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ne Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar*, Ankara, 1995.
- Dinse, Paul, "Die Vasco da Gama-Festschrift der k. K. Geographischen Gesellschaft in Wien", *Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde in Berlin*, sy. 33, Berlin, 1898, s. 69-76.
- Dormin, Mehmet, "Reisü'l-küttap Mustafa Hattî Efendi'nin Hayatı ve Nemçe Sefaretnâmesi", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1974, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 2360.
- Dorogi, Ilona, György Hazai, "Ebu Bekr Dimişki'nin Osmanlı Devletinin Tarihi Yapısı ve Durumuna Ait Eseri Hakkında", *XI. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1994, c. III, s. 879-882.

- Dölen, Emre, "XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Bilimsel Literatürü", *Osmanlı*, c. VI-II, s. 62-68. Bu çalışmada coğrafya literatürü de bir başlık altında kısaca değerlendirilmiştir (s. 63-64).
- Duman, Musa, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ne Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*, Ankara, 1995.
- Dumoret, Julien, "Relation des premières expéditions des Turks dans la mer des Indes, extraite de l'ouvrage intitulé Guerres maritimes des Ottomans, et traduite du turk de Hadji Khalifah", *Journal Asiatique*, sy. 10, Paris, 1827, s. 264-271.
- Dupont, J., *Géographie de l'Empire Ottoman*, Paris, 1907.
- Durusoy, M. Orhan, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'ne Göre Bugünkü Türkiye'nin XVII. Asırdaki İdarî ve İktisadî Coğrafyası", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1946, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 399.
- Düzdağ, M. Ertuğrul, *Barbaros Hayreddin Paşa'nın Günlüğü, Akdeniz Bizimdi*, 9. baskı, İstanbul, 1990.
- Ebûbekir b. Behrâm ed-Dimeşkî, *Cihânnümâ Zeyli*, British Library, Or. 1030.
- Ebûbekir b. Behrâm ed-Dimeşkî, *İhtisâr-ı Tahrîr-i Atlas Mayor*, TSMK-Revân Ktb., nr. 1634.
- Ebûbekir b. Behrâm ed-Dimeşkî, *Nusretü'l-İslâm ve's-sürûr fî tahrîr-i Atlas Mayor*, I-IX, TSMK-Bağdad Köşkü Ktb., nr. 325-333.
- Ebûbekir b. Behrâm ed-Dimeşkî, *Risâle fî'l-coğrafya*, Süleymaniye-Köprülü Ktb., II. Kısım nr. 176.
- Emecen, Feridun M., "Clavijo'dan Fallmerayer'e: Giresun'da Seyyahlar (1404-1840)", *Giresun Kültür Sempozyumu (30-31 Mayıs 1998)*, *Bildiriler*, İstanbul, 1998, s. 23-29.
- Emecen, Feridun M., "Evliya Çelebi'nin Manisa'ya Dair Verdiği Bilgilerin Değeri", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 4, 1989, s. 215-223.
- Emir Mehmed Suudî, *Hadîs-i Nev (Tarih-i Hindî Garbî)*, Bayezid Devlet Ktb., Bayezid Umûmî Kitapları, nr. 4969; İstanbul, 1142; İstanbul, 1292.
- Erbaş, Ahmet, "Menâzırü'l-'avâlim'in vr. 23b-53a Arası Metni", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yeniçağ Tarihi, 1975, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 2596.
- Ercan, Yavuz, "Mehmet Vahit Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, c. II, sy. 2, 1991, s. 73-126.
- Erdem, Kenan, "Menâzilü't-Tarîk ilâ-Beytillahi'l-Atîk'in (müellifi meçhul) Metin ve İndeksi", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1973, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 2244.
- Erdoğan, Abdülkadir, "Ebubekir Efendi Coğrafyası", *Konya*, c. I, sy. 5, 1937, s. 304-307.
- Erdoğan, M. Akif, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos Seferi Ruznamesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. XIX, sy. 1, 2004, s. 55-71.
- Erel, Ahmet, "Kâtip Çelebi Cihannümâsı'nın Rumeli Kısımının Metni (Halet Efendi. Küt. nr. 640)", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1971, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 1797.

- Eren, Güler (ed.), *Osmanlı*, c. VIII. Osmanlı bilim araştırmalarının çeşitli başlıklar altında ayrıntılı bir şekilde ele alındığı bu ciltte, Coğrafya çalışmalarına da müstakil bir bölüm ayrılmıştır (s. 319-377).
- Eren, Meşküre, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Birinci Cildinin Kaynakları Üzerinde Bir Araştırma*, İstanbul, 1960.
- Erenbilge, M. N., "Osmanlı Türklerinde Coğrafya", *Türk Tarihinin Ana Hatları*, c. III, sy. 3, İstanbul, ty.
- Ergin, Hikmet, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Cilt III İndeksi", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1947, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 433.
- Ersoy, Osman, "Bir İngiliz Konsolosunun 1846 Yılında Erzurum'dan Kars'a Seyahati", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. II, sy. 2-3, 1966, s. 237-251.
- Ertaş, Yaşar, "Osmanlı Devleti'nde Trabzon-Erzurum Güzergâhına Alternatif Yol Oluşturma Teşebbüsü (1744-1746)", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih – Dil – Edebiyat Sempozyumu Bildirileri, 3-5 Mayıs 2001*, Trabzon, 2002, c. I, s. 161-172.
- Esin, Emel, "La Description des Côtes Algeriennes de Piri Ra'is", *Studies on Turkish-Arab Relations*, 1986, s. 47-60.
- Esin, Emel, "La Géographie Tunisienne de Piri Re'is, à la Lumière des Sources Turques du Xe/XVIe siècle", *Chaiers de Tunisie*, 29 III-IV/117-118 (1981), 585-605.
- Esiri Hasan b. Hüseyin, *Mi'yârü'd-düvel ve Misbârü'l-milel*, Süleymaniye-Es'ad Efen-di Ktb., nr. 2109.
- Evinay, Kerim, *Haritacılık Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1973.
- Evliya Çelebi, *Seyahatnâme (Hatay – Suriye – Lübnan – Filistin)*, hzr. İ. Parmaksızoğlu, İstanbul, 1982; *Seyahatnâme (Giriş)*, hzr. İ. Parmaksızoğlu, İstanbul, 1983; *Seyahatnâme (Akdeniz Adaları ve Girit Fethi)*, hzr. İ. Parmaksızoğlu, İstanbul, 1983; *Seyahatnâme (Rumeli - Solkol ve Edirne)*, hzr. İ. Parmaksızoğlu, İstanbul, 1984.
- Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, c. I-IV, V, VI, VII-VIII, IX, X, İstanbul, 1314, 1315, 1318, 1928, 1935, 1938.
- Ezgü, Fuad, "Piri Reis", *İA*, c. IX, s. 561-564.
- Fabris, A., "Note sul Mappamondo Cordiforme di Hacı Ahmed di Tunisi", *Quaderni di Studi Arabi*, sy. 7, 1989, s. 3-17.
- Fabris, A., "The Ottoman Mapa Mundi of Hajji Ahmed of Tunisi", *Arab Historical Review for Ottoman Studies/el-Mecelletü't-tarihyyeti'l-'Arabiyye li'd-Dirâsâti'l-Osmaniyye*, sy. 7-8, 1993, s. 31-37.
- Faik Efendi, *Seyâhatnâme-i Bahr-i Muhît*, İstanbul, 1285.
- Farmer, H. G., "Corrigenda to the 'Siyahat nama' of Evliya Chelebi", *Oriens*, sy. 21-22, 1968-1969, s. 233-234.
- Faroqhi, Suraiya, "Red Sea Trade and Communications as Observed by Evliya Celebi (1671-72)", *New Perspectives on Turkey*, sy. 5-6, 1991, s. 87-105.
- Fergana, Ubeyde, "Kâtip Çelebi Cihannümâ'sının Rumeli Kısmının Transkripsiyonlu Metni", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1972, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 1991.

- Feridun Ahmed Bey, *Münşeatü's-selâtin*, c. I-II, 2. baskı, İstanbul, 1274-1275.
- Ferrand, Gabriel, *Études sur la géographie arabo-islamique*, c. I-II, Frankfurt, 1986.
- Ferrand, Gabriel, *Relations de voyages et textes géographiques arabes, persans et turks relatifs à l'Extrême-Orient du VIIIe siècles*, c. I-II, Paris, 1913-1914. Bu eser de Seydî Ali Reis de müstakil olarak tanılmaktadır (c. II, s. 484-541).
- Flemming, Barbara, *Türkische Handschriften*, c. I, Wiesbaden, 1968.
- Flugel, G., *Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien*, c. II, Viyana, 1865.
- Foy, Karl, "Die Windrose bei Osmanen und Griechen mit Benutzung der Bahrijje des Admirals Pîr-i-Re'is vom Jahre 1520 f., Ein Fragment, Aus dem Nachlasse herausgegeben von Friedrich Giese", *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen zu Berlin, Zweite Abteilung*, sy. 11, Berlin, 1908, s. 234-247.
- Gaffârî, Yahya b. Muhammed el-, *Yâkutetü'l-mehâzin fî-cevheri'l-me'âdin*, Süleymaniye-Nuruosmaniye Ktb., nr. 3762.
- Galoppini, L., "Isola e Citta Toscana nel Kitab-ı Bahriyye di Piri Reis", *Archivio Storico Italiano*, sy. 151-555, 1993, s. 3-12.
- Gaudefroy-Demombynes, M., "Les sources arabes du Muhît turc", *Journal Asiatique*, 10eme série, sy. 20, Paris, 1912, s. 547-550.
- Gelich, Eugen, "Der tunesische Geograph Hadjji Ahmed", *Das Ausland*, c. LXV, Stuttgart, 1892, sy. 750.
- Germanus, G., "Evliya Cselebi a XVII Szazadbeli Torokorszagi Czehekrol (Evliya Celebi von den turkischen Zunften des XVII. Jahrhunderts II)", *Kelete Szemle*, sy. 9, 1908, s. 95-126.
- Gippert, J. ve G. Hewitt, "The Caucasian Language Material in Evliya Celebi's 'Travel Book': a Revision Caucasian Perspectives", *Unterschleissheim: Lincom Europa*, 1992, s. 8-62.
- Giz, H. Adnan, "Evliya Çelebi ve Avusturya İmparatoru", *Çınaraltı Mecmuası*, sy. 130, 1944, s. 9-10 ve 14.
- Goodrich, Thomas, "The Search for the Sources of the Sixteenth Century Tarih-i Hind-i Garbi", *Bulletin of Research in the Humanities*, sy. 85, 1982, s. 269-294. (Türkçesi için bkz. "Osmanlı Amerika Araştırmaları: XVI. Yüzyıla Ait Tarih-i Hind-i Garbî Adlı Eserin Kaynakları ile İlgili Bir Araştırma", trc. H. G. Yurdaydın, *Belleten*, c. XLIX, sy. 195, Ankara, 1986, s. 667-691").
- Goodrich, Thomas, "Special Information about the New World from the Tarih-i Hind-i Garbi", *Journal of Turkish Studies*, sy. 8, 1984, s. 113-120.
- Goodrich, Thomas, "Atlas-ı Hümayun: a Sixteenth Century Ottoman Maritime Atlas Discovered in 1984", *Archivum Ottomanicum*, sy. 10, 1985, s. 83-101.
- Goodrich, Thomas, "The Earliest Ottoman Maritime Atlas – The Walters Deniz Atlası", *Archivum Ottomanicum*, sy. 11, 1986, s. 25-50.
- Goodrich, Thomas, *The Ottoman Turks and the New World*, Wiesbaden, 1990.
- Goodrich, Thomas, "Old Maps in the Library of Topkapı Palace in İstanbul", *Imago Mundi*, sy. 45, 1993, s. 120-133.

- Gökbilgin, M. Tayyib, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları", *Belleten*, c. XX, sy. 78, Ankara, 1956, s. 247-294.
- Gökçekuyu, İ. Sami, "Evliya Çelebi'nin Bursa Seyahati", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 1999.
- Gökyay, O. Şaik, *Kâtip Çelebi, Yaşamı, Kişiliği ve Yapıtlarından Seçmeler*, Ankara, 1985, s. 3-90.
- Gökyay, O. Şaik, "Kâtip Çelebi: Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri", *Kâtip Çelebi: Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, Ankara, 1982.
- Gökyay, O. Şaik, "Kitâb-ı Cevherü'l-cevâhir", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul, 1991, s. 171-182.
- Gökyay, O. Şaik, "Cihannümâ", *DİA*, c. VII, 1993, s. 541-542.
- Gökyay, O. Şaik (hızr.), *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi, 1. Kitap: İstanbul Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu – Dizini*, İstanbul, 1996.
- Götz, Manfred, *Türkische Handschriften*, c. IV, Wiesbaden, 1979.
- Göyünç, Nejat, "Evliya Çelebi'nin Mardin ve Yöresi Hakkında Yazdıkları", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 4, 1989, s. 225-227.
- Guboğlu, Mihail, "Evliya Celebi: De la Situation Sociale-Economique des Pays Roumains vers le milieu du XVIIe siècle", *Studia et acta Orientalia*, sy. 4, 1962, s. 153-196.
- Guboğlu, Mihail, "Le Voyage d'Evliya Celebi Efendi dans le Banat", *Studia et acta Orientalia*, sy. 7, 1968, s. 35-75.
- Güçlü, Ayfer, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Cilt IV İndeksi", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1947, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 411.
- Gültekin, R. Eser, *Ulukışla ve Öküz Mehmet Paşa Menzil Külliyesi*, Ankara, 2001.
- Gümüşçü, Osman, "Osmanlılarda Coğrafya Biliminin Doğuşu ve Gelişimi", *Osmanlı*, c. VIII, Ankara, 1999, s. 334-343.
- Güneş, Mehmet (hızr.), *Evliya Çelebi ve Haşim Efendinin Çerkezistan Notları*, İstanbul, 1969.
- Haarmann, U., "Evliya Celebis Breicht über die Altertumer von Gize", *Turcica*, c. VI-II, 1976, sy. 157.
- Habraszewski, T., "A Brief Account of Evliya Celebi on a Violent Death Practised in the Southern Sudan (1672)", *Folia Orientalia*, sy. 11, 1969, s. 139-144.
- Habraszewski, T., "Kanuri-Language and People- in the 'Travel-Book' (Siyahetname) of Evliya Celebi", *Africana Bulletin*, sy. 6, 1967, s. 59-66.
- Hacı Ali Ağa, *Lehistan Sefâretnâmesi*, İstanbul, 1912.
- Hagen, Gottfried, "Überzeitlichkeit und Geschicht in Katib Celebis Gihannuma", *Archivum Ottomanicum*, sy. 15, 1995-1996, s. 133-159.
- Hagen, Gottfried, "Kâtip Çelebi and Târîh-i Hind-i Garbî", *İÜEF Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sy. 12, Prof. Dr. Cengiz Orhonlu Hatıra Sayısı, İstanbul, 1998, s. 101-115.
- Halaçoğlu, Yusuf, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, Ankara, 2002.
- Halasi-Kun, Tibor, "Avrupa'daki Osmanlı Yer Adları Üzerinde Araştırmalar", *Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar*, sy. 1, 1950, s. 63-104.

- Halasi-Kun, Tibor, "Evliya Celebi as Linguist", *Harvard Ukrainian Studies*, sy. 3-4, 1979-1980, s. 376-382.
- Halasi-Kun, Tibor, "The Map of Şekl-i Yeni Felemenk maa İngiliz in Ebubekir's Ter-cüme-i Atlas Mayor", *Archivum Ottomanicum*, sy. 11, 1986, s. 51-70.
- Hamdani, Abbas, "Ottoman Response to the Discovery of America and the New Route to India", *Journal of the American Oriental Society*, c. CI, sy. 3, 1981, s. 323-330.
- Hammer, Joseph von, "Notices and Extracts of the Miritolmemalik (Mirror of Countries) of Sidi Ali Capoodown", *Transactions of the Literary Society of Bombay*, c. II, Londra, 1820, s. 1-14.
- Hammer, Joseph von, "Extracts from the Moh'it, that is the Ocean, a Türkish Work on Navigation in the Indian Sea", *The Journal of the Asiatic Society of Bengal*, sy. 3, 1834, s. 545-553; sy. 5, 1836, s. 441-468; sy. 6, 1837, s. 805-812; sy. 7, 1838, s. 767-780; sy. 8, 1839, s. 823-830.
- Hartmann, R., "Zu Evliya Tshelebis Reisen im oberen Euphrat- und Tigris-gebiet", *Der Islam*, sy. 9, 1919.
- Hayreddin Nedim, *Bir Elçinin Târihçe-i Sefâreti*, İstanbul, 1333.
- Hayrullah Efendi, *Avrupa Seyahatnamesi*, hzr. Belkıs Altunış Gürsoy, Ankara, 2002.
- Hensele, Wojciech, "Leh Sefaretnâmelerinde Türkiye (XVI-XVII. Yüzyıllar)", *V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildirileri*, İstanbul, 1986, s. 285-288.
- Herbette, Maurice, *Fransa'da İlk Daimî Türk Elçisi "Moralı Esseyit Ali Efendi" (1797-1802)*, trc. E. Ünyepazarcı, İstanbul, 1997.
- Herzog, R., "Ein türkisches Werk über das Ägäische Meer aus dem Jahr 1520", *Mitteilungen des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts*, sy. 27, Atina, 1902, s. 417-430, 1 tablo.
- Hüseyin Hüsnü, *Necid Kit'asının Ahvâl-i Umûmiyyesi*, İstanbul, 1328.
- Hüseyin Rifkı et-Tamanî, *el-Medhal fi'l-coğrafya*, hzr. İshak Efendi, İstanbul, 1247.
- Hütteroth, W. Dieter, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihi Coğrafyası", *Türkler*, c. IX, 2002, s. 45-53.
- I. Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu Belgeleri*, 28.X-1.XI.1985, Eskişehir, 1987.
- İreçek, K. Yosif, *Belgrad – İstanbul – Roma Askerî Yolu*, trc. A. K. Balkanlı, Ankara, 1990.
- İbnülverdî, *Harîdetü'l-'acâyib ve Ferîdetü'l-garâyib*, İstanbul, 1300.
- İbrahim Hamdi, *Atlas*, Süleymaniye-Es'ad Efendi Ktb., nr. 2044.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Modern Bilimlerin Türkiye'ye Girişi: Tanzimat'ın İlanına Kadar", İ. Coşkun (ed.), *75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji*, İstanbul 1991, s. 85-124.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Batı Bilimi ve Osmanlı Dünyası: Bir İnceleme Örneği Olarak Modern Astronomi'nin Osmanlı'ya Girişi (1660-1860)", *Belleten*, c. LVI, sy. 217, 1992, s. 727-774.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Osmanlıların Batı'da Gelişen Bazı Teknolojik Yeniliklerden Etkilenmeleri", E. İhsanoğlu (ed.), *Osmanlılar ve Batı Teknolojisi, Yeni Araştırmalar, Yeni Görüşler*, İstanbul 1992, s. 121-139.

- İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Teknoloji Çağını Yakalama Gayretleri", E. İhsanoğlu (ed.), *Çağını Yakalayan Osmanlı Devleti'nde Modern Haberleşme ve Ulaşım Teknikleri*, İstanbul, 1995, s. vii-xvi.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin ve Şeşen, Ramazan vd., *Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi*, 2 cilt, İstanbul, 2000.
- İlgürel, Mücteba, "Evliya Çelebi", *DİA*, c. XI, 1995, s. 529-533.
- İlkin, C., "Denizcilik Tarihimizin Eşsiz Belgeleri, Kitab-ı Bahriye ve Piri Reis Haritaları", *İlgi*, İstanbul, Ocak 1976.
- İnal, Halimat, *Les Ambassadeurs français en Turquie et les ambassadeurs turc en France dans la seconde moitié du XVIIIe siècle*, İstanbul, 1968.
- İnbaşı, Mehmet, "Kamanıçe Seferi ve Sefer Güzergâhı", *Anadolu'da Tarihî Yollar ve Şehirler Semineri, 21 Mayıs 2001, Bildiriler*, İstanbul, 2002, s. 133-153.
- İpekten, Haluk, "Kâtib Çelebi'nin Hayatı ve Eserleri Hakkında Bibliyografya Denemesi", *Bilgi*, c. XI, sy. 128, 1957, s. 30-32.
- İpşirli, Mehmet, "Lale Devrinde Teşkil Edilen Tercüme Heyetine Dair Bazı Gözlemler", E. İhsanoğlu (Yay. Hrz.), *Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri*, İstanbul, 1987, s. 33-42.
- İpşirli, Mehmet, "Osmanlı Uleması", *Osmanlı*, c. VIII, s. 71-79.
- İpşirli, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", *Osmanlı*, c. VIII, s. 247- 256.
- İsen, Mustafa, "Edebiyat Tarihimizin Kaynaklarından Evliya Çelebi Seyahatnamesi", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 4, 1989, s. 229-233.
- İslâm Ansiklopedisi, İslâm Âlemi Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lügati*, 8 cilt, İstanbul, 1940-1987.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Harita Kataloğu*, 2 cilt, İstanbul, 1992-1993.
- İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu, c. I (Türkçe Tarih Yazmaları)*, İstanbul, 1943.
- İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi ve Venedik Correr Müzesi Koleksiyonlarından XIV-XVIII. Yüzyıl Portolan ve Deniz Haritaları*, yay. İstanbul İtalyan Kültür Merkezi, İstanbul, ty.
- İyigünler, Uğur, "Mustafa Rasih Efendi'nin Rusya Sefareti ve Sefaretnâmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, 1998.
- İz, Fahir, "Macuncuzade Mustafanın Malta Anıları, Sergüzeşt-i Esiri-i Malta", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten*, 1970, s. 69-22.
- İzberak, Reşat, *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1964.
- İzberak, Reşat, "Coğrafya Terimlerimizdeki Değişme ve Gelişmeler", *A.Ü. Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, sy. 1, Ankara, 1966, s. 25-64.
- İzgi, Cevat, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, c. II, İstanbul, 1997. Medreselerdeki coğrafya eğitimi ve bu alandaki eserler bir bölüm tahsis edilerek (c. II, s. 229-276 ve 284-285) ele alınmıştır.
- Jobs, Wolfgang, "Gesandtschaftsbericht des Zulfikâr Efendi über die Friedensverhandlungen Wien 1689", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Viyana, 1980.
- Kabacalı, Alpay, *Türk Gezginlerinin Gözüyle Yedi Deniz Beş Bucak*, İstanbul: Toprakbank Yayınları, 1997. Bu çalışmanın birinci bölümü "Gezginlerimizin Piri

- Evliya Çelebi" (s. 13-24), ikinci bölümü ise "Osmanlı Gezginleri" başlığını (s. 25-138) taşımaktadır.
- Kahle, Paul, "Piri Re'is und Seine Bahrije", *Beitr. Zur hist. Geog., Kultur-geog., Ethnog. und Kartog. Vornehmlich des Orients*, hrsg. von Hans Mzik, Viyana, 1929, s. 60-76.
- Kahle, Paul, "Impronte Colombiane in una carta turca tel 1513", *La Cultura*, sy. 10, Milano ve Roma, 1931, s. 3-13.
- Kahle, Paul, "Die verschollene Columbus Kart von Jahr 1498 in einer türkischen Weltkarte vom 1513", *Forschungen und Fortschritte*, sy. 8, Berlin, 1932, s. 248-249.
- Kahle, Paul, "A Lost Map of Columbus", *The Geographical Review*, sy. 23, 1933, s. 621-638.
- Kahle, Paul, "Eine Islamische Quelle über China um 1500 (Das Chitay-name des 'Ali Ekber)", *Oostersch Genoots, in Nederland, 7 de Cong.*, 1933, s. 21-22.
- Kahle, Paul, "Eine Islamische Quelle über China um 1500 (Das Khitayname des 'Ali Ekber)", *Acta Orientalia*, sy. 12, 1934, s. 91-110.
- Kahle, Paul, "Islamischen Quellen zum Chinesischen Porzellan", *Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft*, sy. 99, 1934, s. 1-45.
- Kahle, Paul, "Piri Re'is. The Turkish Sailor and Cartographer", *Journal of the Panjab University Historical Society*, sy. 4, 1956, s. 99-108.
- Kahle, Paul, "Türk Coğrafyacılarının Tasvirine Göre Çin", trc. A. Cevat Eren, *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, c. II, sy. 1, 1957, s. 89-96.
- Kahle, Paul, *Die verschollene Columbus Kart von Jahr 1498 in einer türkischen Weltkarte vom 1513*, Berlin/Leipzig, 1933.
- Kalau Hofe-Pascha, "Eine türkische Segelanweisung für das Mittelmeer vom Anfang des 16. Jahrhunderts (Kitab ül bachrijé)", *Marine-Rundschau (Kiel)*, c. X, sy. 1, 1899, s. 449-460, 5 resim, 1 harita.
- Kâmil Mustafa, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Cilt VII İndeksi", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1932, İ.Ü. Merkez Ktb., nr. 144.
- Kâmil, Ekrem, "Gazzî-Mekkî Seyahatnamesi", *Tarih Semineri Dergisi*, c. I, sy. 2, İstanbul, 1937, s. 1-90.
- Karabulut, Ali Rıza, *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesindeki Türkçe, Farsça, Arapça Yazmalar Kataloğu*, 2 cilt, Ankara, 1995.
- Karahan, Abdülkadir, "The Region of Sind in the Mir'at al-Mamalik of Captain Seydi Ali", *Journal of the Regional Cultural Institute (Iran, Pakistan, Turkey)*, sy. 7, 1974, s. 211-216.
- Karal, E. Ziya, *Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği (1802-1806)*, İstanbul, 1940.
- Karaman, Oktay, "Seyahatnamelere Göre Giresun", *Giresun Tarihi Sempozyumu, 24 - 25 Mayıs 1996, Bildiriler*, İstanbul, 1997, s. 163-171.
- Karamustafa, Ahmet T., "Introduction to Ottoman Cartography, Military, Administrative, and Scholarly Maps and Plans", *The History of Cartography*, c. II, sy. 1, s. 212-213.
- Karatay, F. Edhem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu*, c. III, İstanbul, 1966. Bu eserde coğrafya, kozmoğrafya ve seyahat kitaplarına özel bölüm ayrılmıştır (c. III, s. 580-592).

- Karatay, F. Edhem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, c. I-II, İstanbul 1961. Bu eserde coğrafya, kozmoğrafya, seyahat, portulan ve haritalara özel bölüm ayrılmıştır (c. I, s. 440-477).
- Kâtib Çelebi, *Cihânnümâ*, Viyana, Nationalbibliothek, Mxt. 389; TSMK, Revan Köşkü, nr. 1624; (ilâvelerle nşr.: İ. Müteferrika), İstanbul, 1145.
- Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn an-esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, hzr. Şerefettin Yaltkaya ve Rifat Bilge, 2 cilt, İstanbul, 1941-1943.
- Kâtib Çelebi, *Levâmi'u'n-nûr fî zulumâti Atlas Minor*, Süleymaniye-Hamidiye Ktb., nr. 988.
- Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fî-esfâri'l-bihâr*, İstanbul 1141; *Tuhfetü'l-kibar fî Esfari'l-bihar (Deniz Savaşları Hakkında Büyüklere Armağan)*, hzr. O. Ş. Gökyay, 2 cilt, İstanbul, 1980.
- Kâtib Çelebi: Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, 2. baskı, Ankara, 1985.
- Kaya, Ceval, "Evliya Çelebi'de Geçen Bir Yer Adı Hakkında", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 4, 1989, s. 235-247.
- Kayaoğlu, İ. Gündoğ, M. Duman ve A. Bahçekapılı, "Trabzon-Mehmed Aşık", *Trabzon Kültür ve Sanat Yıllığı 87*, İstanbul, 1987, s. 487-490.
- Kayra, Cahit, *İstanbul Haritaları, Ortaçağdan Günümüze; Maps of Istanbul, from the Middle Ages to the Present Day*, İstanbul, 1990.
- Kemal Hulusi, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Cilt VIII İndeksi", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1933, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 39.
- Kiel, M., "Notes on the History of Some Turkish Monument in Thessaloniki and their Founders", *Balkan Studies*, c. X, sy. 1, Selânik, 1970, s. 123-156.
- Kılıç, Davud, "Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Anadolu'da Din", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- Kissling, H. Joachim, "Istrische Küste Im See-Atlas Des Piri Reis", *Studia Slovenica Monacensia: In honorem Antonii Slodnjah Septuagenarii*, 1969, s. 43-52.
- Kissling, H. Joachim, "Zur Beschreibung des Rhône-Deltas in der Bariye des Piri-Reis", *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, sy. 5, 1973, s. 279-287.
- Kissling, H. Joachim, *Probleme der älteren osmanischen Schwarzmeer – Kartographie*, Münih, 1978.
- Kiper, Nimet, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Cilt IX'un Tedkiki", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1940, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 241.
- Kodaman, Bayram, *Les Ambassades de Moustapha Réchid Pacha à Paris*, Ankara, 1991.
- Kohbach, M. "Urfa und Seine Legendentraditionen bei Evliya Celebi", *Der Islam*, sy. 57, 1980, s. 293-300.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, *Topkapı Sarayı'nda Deri Üzerine Yapılmış Eski Haritalar*, İstanbul, 1936.
- Kopcan, V., "Einige Anmerkungen zu Evliya Celebis Seyahatname", *Asian and African Stud.*, sy. 12, Bratislava, 1976, s. 71-84.
- Koray, Enver, *Türkiye Tarih Yayınları Bibliyografyası*, 4 cilt, Ankara, 1952; İstanbul, 1970; İstanbul, 1985; İstanbul, 1987. Bu eserde "Osmanlı Devleti" başlığı di-

- şında doğrudan coğrafyayı ilgilendiren eserler, “Sefaretnameler” ve “Seyahatnameler” adıyla özel olarak sıralanmışlardır (c. I, s. 162-166, 168-170, 423-425; c. II, s. 387-389, 406; c. III, s. 572-576; c. IV, s. 337-339).
- Kornrumpf, H. J., “Was Evliya Celebi in Bergama? Anmerkungen zu Seinem Reise-werk”, *Materialia Turcica*, sy. 7-8, 1981-1982, s. 259-263.
- Kortepeter, C. M., “How the Ottomans Governed the Arabs: the Observations Recorded by Evliya Chelebi in 1672”, *Studia Turcologica Memoriae Alexii Bombacı dicata*, I.U.O. Naples: Istituto Universitarion Orientale, 1982, s. 317-333.
- Kökmen, E., “A Fantastic Craniotomy – Excerpt from the 17th Century Turkish Travelogue of Evliya Celebi, Case Report”, *Journal of Neurosurgery*, sy. 37, 1972, s. 103-104.
- Köprülü, M. Fuad, “Kitabiyat Tenkidleri, Acaib al-Lataif”, *Millî Tettebbular Mecmuası*, c. II, sy. 5, 1331, s. 351-380.
- Köprülü, M. Fuad [Köprülü-zâde Mehmed Fuad], “Acâibü'l-letâif”, *Millî Tettebbu'lar Mecmuası*, sy. 2, İstanbul, 1331, s. 351-368.
- Köylerimiz*, Dahiliye Vekâleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, İstanbul, 1933.
- Kramers, J. H., *İslâm Medeniyeti Tarihinde Coğrafya ve Ticaret*, trc. Ömer Rıza, İstanbul, 1352.
- Kramers, J.H., “Coğrafya”, (tevsî eden İ. Hakkı Akyol), *İA*, c. III, s. 202-220.
- Kreiser, Klaus ve R. Dankoff, *Materialien zu Evliya Çelebi, II. A Guide to the Sey_hat_nâme of Evliya Çelebi Bibliographie raisonnée*, Wiesbaden, 1992.
- Kreiser, Klaus, “Pîri Re'is”, I. Kretschmer ve diğerleri (ed.), *Lexikon zur Geschichte der Kartographie*, Viyana, 1986, c. II, s. 607-609.
- Kreiser, Klaus, “Türkische Kartographie”, I. Kretschmer ve diğerleri (ed.), *Lexikon zur Geschichte der Kartographie*, c. II, s. 828-830.
- Kretschmer, Konrad, “Die verschollene Kolumbuskarte von 1498 in einer türkischen Weltkarte von 1513”, *Petermanns Geographische Mitteilungen*, sy. 80, Got-ha, 1934, s. 48-50.
- Kreutel, R. F., “Neues zur Evliya-Celebi-Forschung”, *Der Islam*, sy. 48, 1971-1972, s. 269-279.
- Kuran, Ercüment, “XVII. Asır Tarih Kaynağı Olarak Evliya Çelebi”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 4, 1989, s. 249-252.
- Kurşun, Zekeriya ve S. A. Kahraman, “Evliya Çelebi Trabzon'da, Trabzon İçin Vazgeçilmez Bir Kaynak: Evliya Çelebi Seyahatnâmesi”, *Bir Tutkudur Trabzon*, İstanbul, 1997, s. 207-230.
- Kurşun, Zekeriya, S. A. Kahraman ve Y. Dağlı, *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi, 2. Kitap: Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini*, İstanbul, 1999.
- Kurtoğlu, Fevzi, *1736-1737 Seferine İştirak Eden Bir Türk Denizcisinin Hatıraları*, İstanbul, 1935.
- Kurtoğlu, Fevzi, *Ali Macar Reis Atlası*, İstanbul, 1935.
- Kurtoğlu, Fevzi, *Türk Süel Alanında Harita ve Krokilere Verilen Değer ve Ali Macar Reis Atlası*, İstanbul, 1935.

- Kuş, Emine, "Menâzirü'l-'avâlim'in vr. 53b-90a Arası Metni ve İndeksi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yeniçağ Tarihi, 1976, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 2638.
- Kut, Günay, "Türk Edebiyatı'nda 'Acaib al-Mahlukat Tercümelere Üzerine", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi Tebliğleri*, c. II, sy. 1, İstanbul, 1985, s. 185-188.
- Kut, Günay, "Esîrî, his 'Sergüzeşt' and his other Works", *Journal of Turkish Studies*, sy. 10, 1986, s. 235-244.
- Kut, Günay, "Acâyibü'l-mahlûkat", *DİA*, c. I, 1988, s. 315-317.
- Küçükkay, M. Askeri, "Evliya Çelebi Seyahatname'sinde Tasavvufi Kültür", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Kütükoğlu, Bekir, "Cihannümâ'ya Dâir", *Bilgi*, c. XI, sy. 128, İstanbul, 1957, s. 10-12.
- Kütükoğlu, Bekir, *Kâtib Çelebi "Fezleke"sinin Kaynakları*, İstanbul, 1974.
- Laitner, W., "Die türkische Kartographie des XVI. Jhs. -aus europaischer Sicht", *Proceedings of the Second International Congress on the History of Turkish and Islamic Science and Technology, 28 April-2 May 1986*, İstanbul, 1986, c. I, s. 285-305.
- Laut, J. Peter, "Materialien zu Evliya Çelebi, I. Erläuterungen und Indices zur Kart B IX 6" Kleinasien im 17. Jahrhundert nach Evliya Çelebi, Wiesbaden, 1989.
- Lazarescu-Zobian, M., "Evliya Celebi and the Language of the Rebellious Eflaks", *Archivum Ottomanicum*, sy. 8, 1983, s. 307-330.
- Leitner, W., "Der Portuland des Tabib Ibrahim el-Mursi vom Jahr 1461, die zweite arabische 'Seekarte' als spätmittelalterliches Dokument islamischer Kulturgeographie", *Festschrift zur 100-Jahrfeier des Österreichischen St. Georg Collegs*, İstanbul, 1982, s. 140-167.
- Leman Nusret, "Evliya Çelebi'nin Hayatı ve Seyahatnâmesinden Cilt I İndeksi", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1933, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 40.
- Levend, A. Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, c. I, Giriş, Ankara, 1984.
- Livingston, J. W., "Evliya Celebi on Surgical Operations in Vienna", *Al-Abhath*, sy. 23, 1970, s. 223-245.
- Loupis, Dimitris, "Ottoman Nautical Charting and Miniature Painting: Technology and Aesthetics", I. C. Schick (ed.), *M. Uğur Derman Armağanı, Altmışbeşinci Yaşı Münasebetiyle Sunulmuş Tebliğler*, İstanbul, 2000, s. 369-397.
- Lowry, Heath W., *Seyyahların Gözüyle Bursa, 1326-1923*, çev. Serdar Alper, İstanbul: Eren Yayınları, 2004. Eserin altıncı bölümünde, aralarında Osmanlı coğrafyacılarının da bulunduğu, Bursa'yı gören 180 seyyah, yüzyıllara göre (s. 1-5, 14. yy; s. 6-14, 15. yy; s. 15-28, 16. yy; s. 29-46; 17. yy; s. 47-60, 18. yy; s. 61-180, 19. yy), açıklamalarla tanıtılmıştır (s. 123-155).
- Lybyer, A. H., "The Travels of Evliya Effendi", *Journal of the American Oriental Society*, sy. 37, 1917, s. 224-239.
- Mackay, P. A., "The Manuscripts of the Seyahatname of Evliya Celebi", *Islam*, sy. 52, 1975, s. 278-298.
- Mâcuncuzâde Mustafa Efendi, *Malta Esirleri, Ser-güzeşt-i Esîr-i Malta*, hzr. C. Çiftçi, İstanbul, 1996.

- Mahiroğulları, Adnan, *Seyyahların Gözüyle Sivas*, İstanbul, 2001.
- Mahmud b. Ahmed, *Terceme-i Mesâlikü'l-memâlik*, Manisa Ktb., nr. 44- 45.
- Mahmud Raif, *Journal du voyage de Mahmoud Raif Efendi en Angleterre, écrit par lui-même*, TSMK-III. Ahmed Ktb., nr. 3707.
- Mansel, A. Müfid, *Türkiye'nin Arkeoloji, Epigrafi ve Tarihi Coğrafyası İçin Bibliyografya*, 2. baskı, Ankara, 1993.
- Mantran, R., "La Description des Côtes de l'Égypte dans le Kitab-ı Bahriye de Piri Reis", *Annales Islamologiques*, sy. 17, 1981, s. 287-310.
- Mantran, R., "La Description des Côtes de la Tunisie dans le Kitab-i Bahriye de Piri Reis", *Revue de l'Occident Musulman et de la Méditerranée*, sy. 24, 1977, s. 233-235.
- Mantran, R., "La Description des Côtes Méditerranéennes de la France dans le Kitab-i Bahriye de Piri Reis", *Revue de l'Occident Musulman et de la Méditerranée*, sy. 29, 1985, s. 69-78.
- Matrakçı Nasuh es-Silâhî, *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakayn-i Sultan Süleymân Hân*, yay. H. G. Yurdaydın, Ankara, 1976.
- Matuz, Joseph (nşr.), *L'ouvrage de Seyfi Çelebi: Historien Ottoman du XVIe Siècle*, Paris, 1968.
- Mcintosh, G. C., "Christopher Columbus and the Piri Reis Map of 1513", *American Neptune*, c. LIII, sy. 4, 1993, s. 280-294.
- Mehmed b. el-Hâc Ali el-Mar'aşî, *İklîm-nâme*, TSMK-III. Ahmed Ktb., nr. 2844.
- Mehmed Edib, *Nehcetü'l-menâzil*, İstanbul, 1232.
- Mehmed Hurşid Paşa, *Seyahatnâme-i Hudud*, nşr. A. Eser, İstanbul, 1997.
- Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî yahud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye*, 4 cilt, İstanbul, 1316.
- Mehmed Tâhir, *Kâtib Çelebi*, İstanbul, 1331.
- Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 3 cilt, İstanbul, 1333, 1342. Üçüncü cildin yedinci faslı (c. III, s. 313-326) coğrafyacılar tahsis edilmiş, ancak burada da ifade edildiği gibi (c. III, s. 313, 1 nolu dipnot) bu bölüm için büyük ölçüde Necib Asım'dan faydalanılmıştır.
- Mehmet Emin Efendi, *İstanbul'dan Orta Asya'ya Seyahat*, hzr. R. Akdemir, Ankara, 1986.
- Ménage, V. L., "Katib Celebiana", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, sy. 26, 1963, s. 173-175.
- Ménage, V. L., "The Map of Hajji Ahmed and its Makers", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Londra, 1958, c. XXI, sy. 2, s. 291-314.
- Meynard, Casimir Barbier de, *Dictionnaire Géographique, Historique et Littéraire de la Perse et des Contrées Adjacentes*, Amsterdam, 1970.
- Miquel, A., "İklîm", *EF²*, c. III, Paris, 1975, s. 1103-1105.
- Miroğlu, İsmet, "Osmanlı Yol Sistemine Dâir", *İÜEF Tarih Enstitüsü Dergisi*, sy. 15, Prof. Dr. M. Münir Aktepe'ye Armağan, İstanbul, 1997, s. 241-252.
- Mordtmann, J. H., "Mitteilungen zur Osmanischen Geschichte, herausgegeben von Prof. Dr. Friedr Kraelitz und Dr. Paul Wittek, Bd. I, 1921-1922, Zweites und drittes Heft. Wien 1922", *Der Islam*, sy. 13, Berlin ve Leipzig, 1923, s. 152-169.

- Morris, "Miroir des pays, ou relation des Voyages de Sidi Aly fils d'Housain, nommé ordinairement Katibi Roumi, amiral de Soliman II, traduite sur la version allemande de M. De Diez", *Journal Asiatique*, sy. 9, Paris, 1826, s. 27-56, 65-97, 129-153, 193-217, 280-299; sy. 10, Paris, 1827, s. 46-53 ve 94-112.
- Moscopoulos, N., "He Hellas kata ton Eblia Tselempe La Grece d'Après Evliya Tchelebi", *Epeteris Hetaireias Buzantinon Spoudon*, sy. 16, 1940, s. 321-363.
- Mostras, C., *Dictionnaire Géographique de l'Empire ottoman*, Petersburg, 1873.
- Muhammed b. Cheneb, "İbnülverdi", *İA*, c. V-2, s. 871.
- Müller-Wiener, Wolfgang, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası, 17. Yüzyıl Başlarına Kadar Byzantion-Konstantinopolis-İstanbul*, trc. Ü. Sayın, 2. baskı, İstanbul, 2002.
- Mustafa b. Ali, *I'lâmü'l-'ibâd ve A'lâmü'l-bilâd*, Manisa Ktb., nr. 1463/2, vr. 35b-53a; Süleymaniye-Mihrişah Sultan Ktb., nr.304/3.
- Mustafa b. Ali, *Tuhfetü'z-zemân ve Harîdetü'l-evân*, Arkeoloji Ktb., nr. 1087; Süleymaniye-Nuruosmâniye Ktb., nr. 2993.
- Müderrişoğlu, M. Fahri, "XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda İnşa Edilen Menzıl Külliyyeleri", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji-Sanat Tarihi Dalı, 1993.
- Müntehabât-ı Evliya Çelebi*, Bulak, 1256; Bulak, 1264.
- Necipoğlu, Gülru, "Plans and Models in 15th and 16th Century", *Ottoman Architectural Historiography*, sy. 45, 1986, s. 224-243.
- Nihala, H. ve Ahmed Nâcî, "Anadolu'da Türklere Âid Yer İsimleri", *Türkiyat Mecmuası*, sy. 2, İstanbul, 1928, s. 243-259.
- Oberhummer, Eugen, *Die Insel Cypern, Eine Landeskunde auf Historischer Grundlage*, c. I, Münih, 1903.
- Oberhummer, Eugen, "Eine türkische Karte zur Entdeckung Amerikas", *Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophisch-historische Klasse*, sy. 63, Viyana, 1931, s. 99-112.
- Oberhummer, Eugen, "Eine Karte des Columbus in türkischer Überlieferung", *Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft in Wien*, 77, Viyana, 1934, s. 115-117.
- Oldham, C. E. A. W., "Sidi Chelebi in India 1554-1556 A. D.", *The Indian Antiquary*, sy. 59, Bombay ve Londra, 1930, s. 219-224 ve 239-241; sy. 60, 1931, s. 5-8 ve 26-30.
- Olgun, İbrahim, "Anı Kaynakçası", *Türk Dili, Anı Özel Sayısı*, c. XXV, sy. 246, Ankara, 1972, s. 662-682.
- Oral, Mefkûre, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Cilt II İndeksi", Yayınlanmamış Mezu-niyet Tezi, 1947, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 403.
- Orhonlu, Cengiz, "XVIII. Yüzyılda Osmanlılarda Coğrafya ve Bartınlı İbrahim Ham-di'nin Atlası", *İÜEF Tarih Dergisi*, c. XIV, sy. 19, İstanbul, 1964, s. 115-140.
- Orhonlu, Cengiz, "Seydi Ali Reis", *İÜEF Tarih Enstitüsü Dergisi*, sy. 1, İstanbul, 1970, s. 39-56.
- Orhonlu, Cengiz, "Hint Kaptanlığı ve Pîrî Reis", *Belleten*, c. XXXIV, sy. 143, Ankara, 1970, s. 235-254.

- Orhonlu, Cengiz, "Ahmed Resmî Efendi'nin Eflak Coğrafyası", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sy. 4-5, İstanbul, 1976, s. 1-14.
- Orhonlu, Cengiz, "Kervan ve Kervan Yolları", S. Özbaran (ed.), *Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar*, İzmir 1984, s. 140-147.
- Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilâtı*, yazarın kendi ekleriyle genişletilmiş ikinci baskı, İstanbul, 1990.
- Osman b. Abdülmennan, *Terceme-i Kitâb-ı Coğrafya*, Süleymaniye-Es'ad Efendi Ktb., nr. 2041; TSMK-Emanet Hazinesi Ktb., nr. 1448.
- Öden, Z. Günel, "Anadolu Beylikleri ve Şehir Tarihleri Üzerine Bibliyografya Dene-mesi", *İÜEF Tarih Dergisi*, 2001-2002, Prof. Dr. İsmet MİROĞLU Hatıra Sayı-sı, sy. 37, İstanbul, 2002, s. 171-243.
- Ölümünün 300. Yıldönümü Münasebetiyle Kâtib Çelebi: Bilgi. Bilgi Yolu ile Birlik.* Türkiye Muallimler Birliği Organı, c. XI, sy. 128, Kasım, 1957.
- Öngör, Sami, *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1980.
- Örs, Hayrullah ve M. N. Özön, *Hindistan'dan İstanbul'a*, Ankara, 1935.
- Özbaran, Salih, "Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu (Onaltıncı Yüzyılda Ticâ-ret Yolları Üzerinde Türk-Portekiz Rekâbet ve İlişkileri)", *İÜEF Tarih Dergi-si*, sy. 31, 1978, s. 65-146.
- Özbaran, Salih, "Keşfedenler, Ticaret Yolları ve Osmanlı İmparatorluğu", R. Ertürk ve H. Tüfekçioğlu (yay. hzr.), *500. Yılında Amerika*, İstanbul, 1994, s. 17-24.
- Özbaran, Salih, *Yemen'den Basra'ya, Sınırdaki Osmanlı*, İstanbul, 2004.
- Özcan, Abdülkadir, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tezleri (Lisans-Doktora)*, İstanbul, 1984.
- Özçelik, Şule, "Mehmed Emin Bey'in Asya-yı Vusta'ya Seyahati (121-165)", Yayınlan-mamış Mezuniyet Tezi, 1978, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 2829.
- Özdemir, Kemal, *Osmanlı Deniz Haritaları, Ali Macar Reis Atlası*, İstanbul, 1992.
- Özdemir, Kemal, "Osmanlı Deniz Haritaları", *Toplumsal Tarih*, c. I, sy. 3, İstanbul, 1994, s. 32-39.
- Özdemir, Kemal, *Piri Reis*, İstanbul, 1994.
- Özerdim, Kemal, "Acaibü'l-Letâif (Hitay Sefaretnamesi) ile Çin Kaynakları Arasında İlgî", *AÜ DTCF Dergisi*, c. VIII, sy. 1, 1950, s. 345-371.
- Özergin, M. Kemal, "Anadolu Selçukluları Zamanında Anadolu Yolları", Yayınlan-mamış Doktora Tezi, 1959, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 594.
- Özergin, M. Kemal, "Evliya Çelebi'ye Göre XVII. Yüzyılda Osmanlı Ülkesinde Çalgı-lar", *Türk Folklor Araştırmaları*, 1971, c. XIII, sy. 262, s. 5955-5958; c. XIII, sy. 263, s. 6006-6009; c. XIII, sy. 264, s. 6031-6034; c. XIII, sy. 265, s. 6046-6052.
- Özey, Ramazan, "Osmanlı Devleti Döneminde Coğrafya ve Öğretimi", *Osmanlı*, c. VI-II, s. 326-333.
- Özkaya, Yücel, "XVIII. Yüzyılda Rusya (Almanya'da) Osmanlı Elçileri ve Bu Elçilerin Sefaretnâmelerine Göre Almanya", *I. Uluslararası Seyahatnamelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu Belgeleri*, 28.X. – 1.XI. 1985, Eskişehir, 1987, s. 263-276.

- Özkaya, Yücel, "Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre Anadolu'daki Şehirlerin Ev, Mahalle Sayısı ve Ticaretleri", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 4, 1989, s. 253-282.
- Özpalabıyıklar, Selahattin (hızr.), *Yeryüzü Suretleri / Images of the Earth (F. Muhtar Katırcıoğlu Harita Koleksiyonu)*, İstanbul, 2000.
- Pala, İskender, "Eski Bir Deniz Haritası Üzerine Yeni Düşünceler", *Tarih ve Toplum*, c. XIX, sy. 109, 1993, s. 20-25.
- Pala, İskender, "Osmanlılarda Haritacılık", *Askeri Tarih Bülteni*, sy. 18, 1993, s. 144-149.
- Parmaksızoğlu, İsmet, *Manisa Genel Kütüphanesi Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu*, İstanbul, 1952.
- Parmaksızoğlu, İsmet, "Bir Türk Kadısının Esaret Anıları", *İÜEF Tarih Dergisi*, sy. 5, 1953, s. 77-84.
- Pekin, S. Nermin (hızr.), *Risâle-i Evsâf-ı İstanbul*, İstanbul, 1977.
- Petros Baronian, *Risâle-i Coğrafya / Fen-nümâ-yı Câm-ı Cem ez-Fenn-i Coğrafya*, TSMK-Hazine Ktb., nr. 444.
- Pitcher, D. Edgar, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası, Başlangıcından 16. Yüzyılın Sonuna Kadar Sultanlığın Genişleme Sürecini Gösteren Ayrıntılı Haritalarla Birlikte*, trc. B. Tırnakçı, İstanbul, 1999.
- Pirî Reis, *Kitâb-ı Bahriye*, hızr. F. Kurdoğlu ve H. Alpagot, Ankara, 1935.
- Pirî Reis, *Kitâb-ı Bahriyye*, hızr. Y. Senemoğlu, 2 cilt, İstanbul, 1973.
- Pirî Reis, *Kitâb-ı Bahriye*, 4 cilt, Ankara, 1988-1991.
- Pirî Reis, *Kitâb-ı Bahriye/Book of Navigation*, Ankara: T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, 2002.
- Provasi, E., "Encore sur l'oubykh d'Evliya Celebi", *Annali (Istituto Universitario Orientale)*, sy. 44, 1984, s. 307-317.
- Reinaud, Joseph-Toussaint, *Géographie d'Aboulféda*. Traduite de l'Arabe en Français, I (Introduction Générale à la Géographie des Orientaux), Paris, 1848.
- Renda, Günsel, "Osmanlılar ve Deniz Haritacılığı", *İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi ve Venedik Correr Müzesi Koleksiyonlarından XIV-XVIII. Yüzyıl Portolan ve Deniz Haritaları*, İstanbul: İstanbul İtalyan Kültür Merkezi, ty., s. 19-26.
- Renda, Günsel, "Sinan Döneminde Haritacılık: Ali Macar Reis Atlası ve Benzerleri (14 Resim)", *Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu Bildirileri (Ankara, 24 - 27 Ekim 1988)*, Ankara, 1996, s. 359-370.
- Renda, Günsel, "Representations of Towns in Ottoman Sea Charts of the Sixteenth Century and Their Relation to Mediterranean Cartography", G. Veinstein (ed.), *Soliman le magnifique et son temps*, Paris, 1992, s. 279-297.
- Rodosî-zâde Mehmed, *Acâyibü'l-mahlûkât*, Arkeoloji Müzesi Ktb., nr. 529.
- Roges, J. M., "Itineraries and Town View in Ottoman Histories", *The History of Cartography*, c. II, sy. 1, Chicago, 1992, s. 228-255.
- Rossi, Ettore, "A Turkish Map of the Nile River, about 1685", *Imago Mundi*, sy. 6, 1949, s. 73-75.
- Sachau, E., "Sicilien nach dem Türkischen Geographen Piri Reis", *Centenario della nascita di Micele Amari*, sy. 2, Palermo, 1910, s. 1-10.

- Safvet, *Yeni Resimli ve Haritalı Coğrafya-yı Osmanî*, İstanbul, 1332.
- Sahillioğlu, Halil, "Dördüncü Murad'ın Bağdat Seferi Menzîlnâmesi", *Belgeler*, c. XI-II, sy. 17, 1988, s. 79-80.
- Saint-Martin, L. Vivien de, *Description Historique et Géographique de l'Asie Mineure*, Paris, 1852.
- Sakaoğlu, Saim, "Evliya Çelebi'nin Naklettiği Efsanelerin Türk Efsaneleri İçindeki Yeri", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 4, 1989, s. 283-291.
- Sarıcaoğlu, Fikret, "Kâtib Çelebi Cihânnümâ'sı ve Kaynakları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, 1990, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Genel Kitaplık, nr. YLT E 44, EK I.
- Sarıcaoğlu, Fikret, "Cihânnümâ ve Ebûbekir b. Behrâm ed-Dimeşkî-İbrahim Mütferrika", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul, 1991, s. 121-142.
- Sarıcaoğlu, Fikret, "Ebû Bekir b. Behrâm", *DİA*, c. X, 1994, s. 110-111.
- Sarıcaoğlu, Fikret, "Harita (Osmanlı Dönemi)", *DİA*, c. XVI, 1997, s. 210-216.
- Sarıcaoğlu, Fikret, "Osmanlılar'da Harita", H. C. Güzel (ed.), *Türkler*, c. XI, Ankara, 2002, s. 303-312.
- Sarıcaoğlu, Fikret, "Kitâb-ı Bahriyye", *DİA*, c. XXVI, 2002, s. 72-75.
- Sarıcaoğlu, Fikret, "Osmanlı Deniz Harita ve Coğrafyaları", *Türk Denizcilik Tarihi*, Ankara 2002, s. 159-183.
- Sarıcaoğlu, Fikret, "Osmanlı Harita ve Coğrafya Eserlerinde Ege Adaları", İ. Bostan ve A. Kurumahmut (ed.), *Haritalar ve Coğrafya Eserlerine Göre Ege Denizi ve Ege Adaları*, Ankara, 2003, s. 4-17.
- Sarıcaoğlu, Fikret, "Coğrafya-yı Örfi (1872), Örfi Pasha's Unknown Work of the Aegean Islands in Grek Rebellion", İ. Bostan ve S. H. Başeren (ed.), *II. National Aegean Islands Symposium, 2-3 July 2004, Gökçeada-Çanakkale*, İstanbul, 2004, s. 80-85.
- Sarıcaoğlu, Fikret, "Kâtib Çelebi'nin Otobiyografileri", *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi, Prof. Dr. İsmet Miroğlu Hatıra Sayısı*, sy. 37, 2002, s. 297-319.
- Sarıcaoğlu, Fikret, "Pîrî Reîs'in *Kitâb-ı Bahriyye*'sinin İzinde Kâtib Çelebi'nin Yeni Bulunan Eseri: *Müntehab-ı Bahriyye*", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 15, İstanbul, 2004, s. 7-57.
- Sarıkuş, M. Yücel, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Cilt VI İndeksi", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1969, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 1385.
- Savaş, A. İbrahim, "Osmanlı Elçilerinin Sefaret Güzergâhları", *Toplumsal Tarih*, Mart 1996, s. 54-62.
- Savaş, A. İbrahim, *Mustafa Hattî Efendi'nin Viyana Sefaretnâmesi*, Ankara, 1999.
- Sayılı, Aydın, "Üçüncü Murad'ın İstanbul Rasathanesi'ndeki Mücessem Yer Küresi ve Avrupa ile Kültürel Temaslar", *Belleten*, c. XXV, sy. 99, Ankara, 1961, s. 397-445.
- Schmucker, W., "Die maltesischen Gefangenschaftserinnerungen eines türkischen Kadi vor 1599", *Archivum Ottomanicum*, sy. 2, 1970, s. 191-251.
- Selen, Hâmid Sadî, "Pîrî Reis'in Şimalî Afrika Haritası. Telif 1528", *Belleten*, c. I, sy. 2, Ankara, 1937, s. 515-523.

- Selen, Hâmid Sadî, "16ncı Asırda Yapılmış Anadolu Atlası – Nasuh Silahi'nin *Menzil'i*", *II. Türk Tarih Kongresi, İstanbul, 1937, Kongreye Sunulan Tebliğler*, İstanbul, 1943, s. 813-817.
- Selen, Hâmid Sadî, "Cihannümâ", *Kâtip Çelebi: Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, 2. baskı, Ankara, 1985, s. 121-133.
- Seydî Ali Reis, *Hulâsatü'l-hey'e*, Süleymaniye-Ayasofya Ktb., nr. 2591.
- Seydî Ali Reis, *Kitâbü'l-Muhit fi-ilmî'l-eflâk ve'l-ebhur*, TSMK-Revân Köşkü, nr. 1643.
- Seydî Ali Reis, *Mir'âtü'l-memâlik, İnceleme – Metin – İndeks*, hzr. M. Kiremit, Ankara, 1999.
- Seydî Ali Reis, *Mir'âtü'l-memâlik*, İstanbul, 1313.
- Seydî Ali Reis, *Ülkelerin Aynası*, Suat Batur (hzr.), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1999.
- Sezgin, Fuat (ed.), *General Outlines of Islamic Geography, selected and Reprinted*, Frankfurt am Main, 1992.
- Sezgin, Fuat (ed.), *Reprint of Studies on the Ottoman Cartographers Piri Re'is (d. 1554) and Hağgî Ahmad (d. About 1560)*, Frankfurt am Main, 1992.
- Sezgin, Fuat, *Mathematische Geographie und Kartographie im Islam und Ihr Fortleben im Abendland, Historische Darstellung*, I-II + Harita cildi, Frankfurt am Main, 2000.
- Sirriyah, Elizabeth, "The Journeys of 'Abd al-Ghani al-Nabulusi in Palestine (1101/1690 and 1105/1693)", *Journal of Semitic Studies*, sy. 24, 1979, s. 55-69.
- Sirriyah, Elizabeth, "The Mystical Journeys of 'Abd al-Ghani al-Nabulusi", *Die Welt des Islams*, sy. 25, 1985, s. 84-96.
- Sirriyah, Elizabeth, "Ziyarat of Syria in a Rihla of 'Abd al-Ghani al-Nabulusi (1050/1641-1143/1731)", *Journal of the Royal Asiatic Society*, 1979, s. 109-122.
- Sipahî-zâde Mehmed b. Ali, *Evezhü'l-mesâlik ilâ-ma'rifeti'l-büldân ve'l-memâlik*, Süleymaniye-Nuruosmaniye Ktb., nr. 4693; Süleymaniye-Ragib Paşa Ktb., nr. 1059.
- Soucek, Svat, "The Ali Macar Reis and the Deniz Kitabı: Their place in the Genre of Portolan Charts and Atlases", *Imago Mundi*, sy. 25, 1971, s. 17-27.
- Soucek, Svat, "A Propos du Livre d'Instructions Nautiques de Piri Re'is", *Revue des études islamiques*, sy. 41, 1973, s. 241-255.
- Soucek, Svat, "Tunisia in the Kitab-ı Bahriye by Piri Reis", *Archivum Ottomanicum*, sy. 5, 1973, s. 129-296.
- Soucek, Svat, "Cairo in Piri Reis's Kitab-ı Bahriye", *IIIrd Congress on the Social and Economic History of Turkey*, İstanbul, 1990, s. 299-308.
- Soucek, Svat, "İslâmic Charting in the Mediterranean", *The History of The History of Cartography*, c. II, sy. 1, Londra, 1992, s. 263-292.
- Soucek, Svat, "Piri Re'is", H. İncalcık ve C. Kafadar (ed.), *Suleyman the Magnificent and his time*, İstanbul, 1993, s. 343-352.
- Soucek, Svat, "Piri Reis and Ottoman Discovery of the Great Discoveries", *Studia Islamica*, sy. 79, 1994, s. 121-142.

- Soucek, Svat, *Piri Reis & Turkish Mapmaking after Columbus: the Khalili Portolan Atlas*, Oxford, 1996.
- Stephan, St. H., "Evliya Tchelebi's Travels in Palestine, with notes by L. A. Mayer", *Quarterly of the Department of Antiquities in Paletsine*, sy. 8, 1939, s. 137-156.
- Stephenson, R. W., "The Piri Reis Chart of 1513; its Significance and Use", *Turkish Review*, c. VII, sy. 34, 1993, s. 77-81.
- Strange, Guy le, "Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası", *Türk Yurdu*, c. IV, sy. 20, 1926, s. 148-166.
- Süleyman Faik, *Rehber-i Deryâ, İkinci Kısım*, İstanbul, 1304.
- Süleyman Faik, *Rehber-i Deryâ, Kısım-ı Evvel*, İstanbul, 1299.
- Süruri, Muslihiddin Mustafa, *Kitâbü'l-acâyib ve'l-garâyib*, TSMK, III. Ahmed Ktb., nr. 3632.
- Synvet, A., *Traité de Géographie Générale de l'Empire Ottoman*, İstanbul, 1872.
- Şahin, İlhan, "Evliya Çelebi'nin Urfa Hakkında Verdiği Bilgilerin Arşiv Belgeleri Işığında Değerlendirilmesi", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 4, 1989, s. 293-298.
- Şahinkaya, Güler, "Reisü'l-küttap Mustafa Efendi'nin Hayatı ve Nemçe Sefaretnâmesi", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1973, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 2149.
- Şair Nabi, *Hicaz Seyahatnamesi*, Sadeleştiren: S. Ünlü, İstanbul, 1996.
- Şehrîzâde Ahmed b. Müzehhib Said, *Ravzatü'l-enfüs fi't-târih*, Berlin Staatbibliothek or. 2, 3336.
- Şehsuvaroğlu, Bedi, "Türkçe Çok İlginç Bir Coğrafya Yazması", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, sy. 2, Kasım 1967, İstanbul, s. 64-71.
- Şehsuvaroğlu, Bedi, "Kanunî Devrinde Yazılmış ve Şimdiye Kadar Bilinmeyen Bir Coğrafya Kitabı", *Kanunî Armağanı*, Ankara, 1970, s. 207-225.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-a'lâm*, 6 cilt, İstanbul, 1306-1316.
- Şen, Aliye, "1601'de Yazılmış İstanbul-Basra Seyahatnâmesi", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1976, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 2640.
- Şener, Meliha, "Tevarih-i Tatar Han'a Göre Tagıstan, Moskov ve Deşt-i Kıpçak Ülkeleri", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1970, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 1882.
- Şentürk, Osman, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Folklorik Unsurlar", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Şerbetçi, Muzaffer, *Türk Haritacılığı Tarihi (1895-1995)*, Trabzon, 1995.
- Şeşen, Ramazan, *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Ankara, 1985.
- Şeşen, Ramazan, "Onbeşinci Yüzyılda Türkçeye Tercümeleler", *MSÜ Fen/Edebiyat Fakültesi Dergisi*, c. I, sy. 1, İstanbul, 1991, s. 213-233.
- Şeşen, Ramazan, "The Translator of the Belgrade Council Osman b. Abdülmennan and his Place in the Translation Activities", E. İhsanoğlu (ed.), *Transfer of Modern Science Technology to the Muslim World*, İstanbul, 1992, s. 371-382.

- Şeşen, Ramazan, "Onbeşinci Yüzyılda Türkçe'ye Tercümeler", *XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1994, c. III, s. 904-906.
- Şeşen, Ramazan, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul, 1998.
- Şeşen, Ramazan, "Osmanlılarda Coğrafya", *Osmanlı*, c. VIII, s. 321-325.
- Şimşirgil, Ahmet, "1663 Uyvar Seferi Yolu ve Şehrin Osmanlı İdaresindeki Konumu", *Anadolu'da Tarihi Yollar ve Şehirler Semineri, 21 Mayıs 2001, Bildiriler*, İstanbul, 2002, s. 79-98.
- Taeschner, F., "Die geographische Literature der Osmanen", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, sy. 77, 1923, s. 31-80.
- Taeschner, F., "Mehmed Aschyqs Bericht über die Tchepnis", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, sy. 77, Leipzig, 1923, s. 282-284.
- Taeschner, F., "Zur Geschichte des Djihannuma", *Mitteilungen des seminars für orientalische Sprachen*, sy. 29, 1926, s. 99-111.
- Taeschner, F., "Osmanlılarda Coğrafya", trc. Hâmid Sadî, *Türkiyat Mecmuası*, sy. 2, 1928, s. 271-314.
- Taeschner, F., "Das Hauptwerk der Geographischen Literatur der Osmanen, Kâtib Çelebi's Cihannüma", *Imago Mundi*, sy. 1, 1935, s. 44-47.
- Taeschner, F., "Ankara. Bei Den Osmanischen Geographen Des 17. Jhdts.", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a Armağan*, İstanbul, 1950-1955, s. 147-156.
- Taeschner, F., "The Itinerary of the First Persian Campaign of Sultan Suleyman, 1534-36, according to Nasuh al-Matraki", *Imago Mundi*, sy. 13, 1956, s. 53-55.
- Taeschner, F., "Ashik", *EF²*, c. I, Paris, 1960, s. 718-719.
- Taeschner, F., "Djugrafiya (Epoque Ottoman)", *EF²*, c. II, Paris, 1963, s. 602-605.
- Taeschner, F., "Matrakci Nasuh", *Der Islam*, sy. 40, 1965, s. 200-206.
- Tarih-i Hind-i Garbî veya Hadîs-i Nev (A History of the Discovery of America)*, İstanbul, 1987.
- Tauer, F., "Geographisches aus den Stanbuler Bibliotheken (Arabischen Handschriften)", *Arcivi Orientalii*, sy. 6, 1934, s. 95-111.
- Tekeli, İlhan ve Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Ankara, 1993. Burada coğrafya alanındaki gelişmeler de bir başlık altında (s. 162-164) değerlendirilmiştir.
- Tekeli, Sevim, "Christof Colomb'un Haritasına Dayanarak En Eski Amerika Haritasını Çizen Türk Amiralî Piri Reis", *Erdem*, c. I, sy. 3, 1985, s. 653-671.
- Tekeli, Sevim, "Piri Reis's Map of Americas", *Turkish Review*, c. II, sy. 9, 1987, s. 93-104.
- Tekin, Bayram, "Menâzırü'l-'avâlim'in (vr. 36a-42b Arası Metni)", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yeniçağ Tarihi, 1977, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 2791.
- Tekin, Şinasi ve G. A. Tekin, *The Seyahatname of Evliya Çelebi Book One: İstanbul Index Based on the Facsimile Edition of Topkapı Sarayı Bağdat 304 Part I, Sources of Orient Languages & Literatures 12*, Harvard Üniversitesi Basımevi, 1989.

- Tekindağ, Şehabeddin, "Seydi Ali Reis ve *Mir'ât-ı Memâlik*", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1942, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 294.
- Tekindağ, Şehabeddin, "Seydi Ali Reis Hakkında Düşünceler", *Tarihten Sesler*, sy. 13-14, İstanbul, 1944, s. 21-21.
- Teply, K., "Evliya Celebi in Wien", *Der Islam*, sy. 52, 1975, s. 125-131.
- Terzioğlu, Arslan, "Evliya Celebi's Beschreibung der Sudosteuropaischen Hospitaller und Heilbader des 17. Jahrhunderts und ihre Kulturgeschichtliche Bedeutung", *Revue des Études Sud-est Européennes*, sy. 13, 1975, s. 429-442.
- Togan, A. Z. Velidi, "Ali Ekber", *İA*, c. I, s. 318-319.
- Togan, A. Z. Velidi, *Tarihî Usûl*, İstanbul, 1981. Bu eserin sonunda Türk tarihi ile ilgili coğrafya ve seyahat kitapları özel başlıklar altında tanıtılmıştır (s. 243-261).
- Togan, Z. Velidi, "Kayseri ve Bursa'daki Yazmalar Hakkında", *Tarih Dergisi*, c. I, sy. 1, 1949, s. 67-76.
- Togan, Z. Velidi, "Türkiye Kütüphanelerindeki Bazı Yazmalar", *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, c. II, sy. 1, 1957, s. 59-88.
- Toğaç, Süleyman, "Mustafa Rahmi Efendi'nin İran Sefaretnâmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Tozlu, Selahattin, "Trabzon – Erzurum Anayolunun Mevsimlik Güzergâhları (Yaz ve Kış Yolları)", *Anadolu'da Tarihi Yollar ve Şehirler Semineri*, 21 Mayıs 2001, *Bildiriler*, İstanbul, 2002, s. 179-199.
- Trak, Selçuk, *Türkiye Hakkında Yazılan Coğrafya Eserleri Genel Bibliyografyası*, Ankara, 1941.
- Tuncay, Hidayet, "Sefaretnâmeler", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1939, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 142.
- Tuncer, Hadiye ve Hüner Tuncer, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnâmeler*, Ankara, 1997.
- Tunçay, Rauf, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Cilt V İndeksi", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1947, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 435.
- Turan, Şerafettin, "Seydi Ali Reis", *İA*, c. X, s. 528-531.
- Turan, Şerafettin, "Kitâbü'l-muhît", *DİA*, c. XXVI, 2002, s. 111-112.
- Turkova, H., "A Propos du Siège de Constantinople d'Après le Seyahatname d'Evliya Celebi", *Byzantinoslavica*, sy. 17, 1956, s. 125-127.
- Turkova, H., "Annotations Critiques au Texte du Seyahatname d'Evliya Celebi, tome I, chap. 10, concernant le siège de Constantinople, de l'édition Ikdam, Constantinople, 1895/96, d'après le manuscrit de Vienne, Oesterreichische Nationalbibliothek, mixt. 1382", *Archiv Orientalni*, sy. 25, 1957, s. 156-158.
- Turkova, H., "La Prise de Constantinople d'Après le Seyahatname d'Evliya Celebi", *Byzantinoslavica*, sy. 30, 1969, s. 47-72.
- Turkova, H., "Le Siège de Constantinople d'Après le Seyahatname d'Evliya Celebi", *Byzantinoslavica*, sy. 14, 1953, s. 1-13.
- Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, 11-13 Eylül 1984, Ankara, 1984.
- Türkay, Cevdet, *İstanbul Kütüphanelerinde Osmanlılar Devrine Aid Türkçe-Arabca-Farsça Yazma ve Basma Coğrafya Eserleri Bibliyografyası*, İstanbul, 1958.

- Türkay, Cevdet, *Osmanlı Türklerinde Coğrafya*, İstanbul, 1959.
- Türkiye'de Meskun Yerler Kılavuzu*, Ankara, T. C. İçişleri Bakanlığı Yayınları, II/2, 1946.
- Uçar, Doğan, "Mürsiyeli İbrahim'in 1461 Tarihli Haritası Hakkında Bir Araştırma", *I. Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, Bildiriler*, İstanbul, 1981, c. III, s. 185-198.
- Uçar, Doğan, "Ali Macar Reis Atlası", *Turkish and Islamic Science and Technology, in the 16th Century / 16. Yüzyılda Türk ve İslam Bilim ve Teknolojisi, Bildiriler*, İstanbul, 1986, c. I, s. 33-43.
- Uçar, Doğan, "XVI. Yüzyıl Haritacılığı", K. Çeçen (ed.), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doruğu, 16. Yüzyıl Teknolojisi*, İstanbul, 1999, s. 275-311.
- Uçman, Abdullah, *Ebubekir Ratib Efendi'nin Nemçe Sefaretnâmesi*, İstanbul, 1999.
- Uçman, Abdullah, *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi Sefaretnâmesi*, İstanbul, 1975.
- Umar, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar, Türkiye'nin Tarihsel Coğrafyası ve Tarihsel Adları Üzerine Alfabetik Düzendeki Bir İnceleme*, İstanbul, 1993.
- Unat, F. Reşit, *Şehdi Osman Efendi Sefaretnamesi*, İstanbul, 1942.
- Unat, F. Reşit, *Kapıcıbaşı Nişli Mehmet Ağa'nın Moskova Sefaretnamesi*, İstanbul, 1943.
- Unat, F. Reşit, "Kırım Tarihi ve Necati Efendi'nin Rusya Sefaretnamesi", *Tarih Vesikaları*, c. III, sy. 13, 1945, s. 60-68.
- Unat, F. Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri*, nşr.: B. S. Baykal, Ankara, 1968, 1987.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. II (İstanbul'un Fethinden Kanunî Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar), 4. bs., Ankara, 1983. Bu ciltte ilk dönem tarih ve coğrafya eserleri müstakil bir başlık altında tanıtılmıştır (c. II, s. 601-607).
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. III/2 (XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar), 3. baskı, Ankara, 1982. Bu cildin kapsamı içerisinde yer alan seyahatnamelerle coğrafyaya ait eserler müstakil bir başlık altında sunulmuştur (c. III/2, s. 505-508).
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2 (XVIII. Yüzyıl), 2. baskı, Ankara, 1983. Bu ciltte XVIII. Yüzyıl fikir hareketleri içerisinde coğrafya eserleri de özel olarak değerlendirilmiştir (c. IV/2, s. 538-539).
- Ülkekel, Cevdet, *Cumhuriyet Dönemi Türk Haritacılık Tarihi*, İstanbul, 1998.
- Ülkekel, Cevdet, *Tarihî Kabartma Haritalarımız, Historical Relief Maps*, İstanbul, 1998.
- Ünver, Süheyl, "Kâtip Çelebi'nin Cihannümâ'sında Çin ve Hatay Hakkında Verilen Malûmatın Kaynağı Üzerine", *Kâtip Çelebi: Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, 2. baskı, Ankara, 1985, s. 177-193.
- Varlık, M. Çetin, "Evliya Çelebi'ye Göre Kütahya ve Bu Bilgilerin Arşiv Belgeleri ile Karşılaştırılması", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 4, 1989, s. 299-308.
- Vatin, Nicolas, "Bir Osmanlı Türkü Yaptığı Seyahati Niçin Anlatırdı?", *Cogito, Osmanlılar Özel Sayısı*, sy. 19, İstanbul, 1999, s. 161-178.

- Vedovato, M, "The Nautical Chart of Mohammed Raus, 1590", *Imago Mundi*, sy. 8, 1951, s. 49.
- Waal, E. H. Van de, "Manuscript Maps in the Topkapı Saray Library, İstanbul", *Imago Mundi*, sy. 22, 1969, s. 81-89.
- Weir, T.H. "İklim", *İA*, c. V/2, s. 948.
- Yakıtal, Emin, "Sultan Osman III'ün Tahta Çıkışının Bildirilmesi İçin 1755 Yılında Lehistan Devleti'ne Büyükelçi Olarak Gönderilen Ali Ağa'nın Bu Göreviyle İlgili Sefaretname", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sy. 15, İstanbul, 1981, s. 145-168.
- Yakovaki Efendi, *İcâletü'l-coğrafya*, İstanbul, 1219.
- Yalçınkaya, M. Alaaddin, "Osmanlı Zihniyetindeki Değişim Göstergesi Olarak Sefaretnamelerin Kaynak Değeri", *Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi*, sy. 7, 1996, s. 319-338.
- Yalçınkaya, M. Alaaddin, "Kuruluştan Tanzimat'a Osmanlı Diplomasi Tarihi Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. I, sy. 2, 2003, s. 423-489. Bu çalışmada Osmanlı coğrafyacılığının temel alanlarından bazılarına "Osmanlı Elçilikleri ve Sefaretnâmeleri" (s. 459-468) ve "Yabancı Diplomatik Temsilciliklerin Raporları, Hatıratları ve Seyahatnameler" (s. 484-488) başlıkları ile yer verilmiştir.
- Yaman, T. Mümtaz, "Cihannümâ'nın İlâveli Nüshası", *Ülkü*, c. XV, sy. 85, 1940, s. 41-49; c. XV, sy. 86, 1940, s. 147-154; c. XV, sy. 87, 1940, s. 248-257.
- Yaniç, Sema, "Hâce Hatib Mahmud er-Rûmî ve *Harîdetü'l-acâyib ve Ferîdetü'l-garâyib Tercümesi* İsimli Eserinin Edisyon Kritik ve Tahlili", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Yarış, Cahit, "Ali Ekber Hitâî'nin Çin'e Seyahati", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1965, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 738.
- Yerasimos, S., *Les Voyageurs dans l'Empire Ottoman (XIVe-XVIe siècles)*, Ankara, 1991. Daha çok yabancı seyyahların Osmanlı ülkelerine yaptıkları seyahatlere yer veren bu eserde kısmen Osmanlı seyyahları da değerlendirilmiştir.
- Yılmaz, Serpil, "Mehmed Emin Bey'in Asya-yı Vusta'ya Seyahati (166-201)", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1978, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 2826.
- Yurdaydın, H. Gazi, "Kitâb-ı Bahriye'nin Telifi Meselesi", *AÜ DTCF Dergisi*, c. X, sy. 1-2, Ankara, 1952, s. 143-146.
- Yurdaydın, H. Gazi, "Muradî ve Eserleri", *Bellekten*, c. XXVII, sy. 107, Ankara, 1963, s. 453-466.
- Yurdaydın, H. Gazi, "An Ottoman Historian of the XVIth Century: Nasuh al-Matraki and his Beyan-i Menazil-i Sefer-i Irakayn and its Importance for some 'Iraqi Cities", *Turcica*, sy. 7, 1975, s. 179-187.
- Yurdaydın, H. Gazi, "Matrakçı Nasuh'a Göre İstanbul-Budapeşte Arası Menzilleri", *VIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 11-15 Ekim 1976)*, Ankara, 1981, s. 1247-1256.
- Yurdaydın, H. Gazi, "Düşünce ve Bilim Tarihi (1300-1600)", *Türkiye Tarihi*, c. II, 4. baskı, İstanbul, 1995, s. 207-271. Burada biraz da A. Adıvar'ın metodu izle-

- nerek, XVI. yüzyıl ve deniz coğrafyacıları ayrıntılı olarak ele alınmıştır (s. 253-271).
- Yurdaydın, H. Gazi, "Düşünce ve Bilim Tarihi (1600-1839)", *Türkiye Tarihi*, c. III, s. 273-341.
- Yurdaydın, H. Gazi, "Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nin Ünlü Silahşör, Bilim ve San'at Adamı: Matrakçı Nasuh", *Osmanlı*, c. VIII, s. 114-122.
- Yurtsever, Erk, *Asya'daki Türkçe Coğrafi Adlar Derlemesi, Tamga*, İstanbul, 1993.
- Yüksel, Vasfi, "J. Matuz ile Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin Kırım'a Dair Verdiği Malûmat", Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1966, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Ktb., nr. 870.
- Zeyrek, Yunus, *IV. Sultan Murâd'ın Revân ve Tebriz Seferi Rûz-nâmesi*, Ankara, 1999.
- Zumnunab, Ş., *Memleketler Küzğüsü*, Taşkent, 1963.

Studies on Ottoman Geography

Mahmut AK

Abstract

Ottoman geographers first translated many Arabic and Persian books aiming at discovering the scientifically prolific ground prepared previously by Muslim geographers. Starting especially from the XVIth century a lot of newly compiled works ranging from general geography, sea geography, travel, memoirs, diary, distance books (which shows the distance between two overnight stopping places) to cartography appeared. The zenith was reached in the XVIIth century with Katip Çelebi, Evliya Çelebi and Ebubekir b. Behram. The XVIIIth Century seemed to be a period of brand-new works following the trace of aforementioned books as well as an important period where crucial books in the field were published by İbrahim Muteferrika's personal exertion. Although there was a fall in the number of original geography works in the XIXth century, geographical dictionaries were prepared; at the beginning of XXth century geography was given place in the *madrassa* curriculum, which stimulated the publication of new books in the field.

Ottoman geographers, who wrote so many essential books in number and quality, were not given the attention they deserve. Modern geographers have, to a great extent, not interested in the field and, the vacuum has been filled mainly by historians, linguists, theologians, and art-historians.

